

Inspectie over Mitrailleurpelotons,

DOOR

J. P. J. VERBERNE,

Kapitein der Jagers.

Ruim een jaar geleden verdwenen ze uit onze organisatie, onze mitrailleurafdeelingen, onze snelverplaatsbare groote vuurkrachten.

Wij hadden toen nog niet veel mitrailleurs en men wenschte elke in den lande beschikbare mitrailleur allereerst direct toe te voegen aan onze infanterie, ter versterking van het infanterie-vuur.

En onze geheele infanterie werd voorzien van mitrailleurs met toebehooren.

En bovendien kregen wij nog in de Lichte Geschutreserve een groote hoeveelheid mitrailleurs met toebehooren, vervoerd op lichte karretjes, die door de bedieningsmanschappen zelf werden getrokken; voor het gewenschte zeer groote aantal troepenmitrailleurs m. i. in Nederland een ideale tractie, een tractie, die dezerzijds reeds in 1910 en later herhaaldelijk in mijn brochures en in de vakbladen is aanbevolen. Immers, langs de h. t. l. vele vlakke wegen bleek vroeger bij 4 R. I. en 11 R. I. en blijkt thans dit vervoer uiterst gemakkelijk; en in duinen en eenigszins geaccidenteerd terrein moeten de mitrailleurs met toebehooren toch door de manschappen worden gedragen; dit bleek mij steeds bij mijn inspectiën.

Doch er is meer. Echter, in verband met de gewenschte korthed van dit onderwerp, zal nog slechts worden aangeteekend, dat bij een organieke schiet-eenheid alleen dieren als tractie getolereerd mogen worden, indien zij niet gemist kunnen worden; de kans bestaat, dat de voornaamste aandacht van den Commandant en verder personeel gericht wordt op het onderhoud en de oefening der dieren, in stede op de hoofdtak: het schieten.

Het schieten.

„Brenge van kogels in het vijandelijke doel!” Ik herhaalde dezen zin sedert Juli 1909 reeds duizenden malen.

Eenvoudige gedachte. Botte vraag steeds: „Wat is het doel van een mitrailleur?”

Medelijdend lachen!

„Nu, zeg het maar!”

„Natuurlijk, schieten.”

„Nee, niet natuurlijk, schieten! Alle mitrailleurs schieten, maar niet

alle mitrailleurs raken, en het doel is raken. En omdat een mitrailleur is een schietwapen, dat met zeer groote juistheid schiet, daarom moeten de voorschriften met groote juistheid gekend worden en het daarin gestelde met groote accuratesse worden toegepast."

Ik schreef vroeger wel eens: „een mitrailleur raakt alles of niets" — en zoo is het. Een sectie infanterie heeft al vurende een groote dieptespreiding en dientengevolge is het vijandelijke doel steeds eenigszins onder vuur.

Niet alzoó bij de mitrailleurs. Hiervan is de diepte-spreiding tengevolge van het vaststaan der affuit gering. Een niet met groote juistheid toepassen van de voorschriften doet het doel totaal missen.

Zeker, ze knetteren wel, en ze zijn wel netjes opgedofd, en de leek vindt het zeer interessant, en dat is het ook, maar . . . maar ik vraag in hoofdzaak: raken ze wel? Het is precies als bij de artillerie. Als ze niet raken, dan zijn òn artillerie òn mitrailleurs groote ballast, des te grooter naarmate ze meer munitie meenemen. Groote ballast, parade-vertooning die zich in werkelijkheid zal wreken, valsch vertrouwen waarop onze infanterie zal rekenen en dat beschaamd zal worden, wanneer niet volkomen voldaan wordt aan: Brengen van de kogels in het vijandelijke doel! En alleen hierop moeten wij aansturen.

Ruim een jaar geleden werd ik officieel belast met leiding van en toezicht op mitrailleurpelotons; een jaar ontvang ik wekelijksche dienst-tableaux en schietuitkomsten; vele inspecties zoowel in Holland als in de Provincie Brabant zijn door mij gehouden. Langs lijnen van geleidelijkheid heb ik opmerkingen gemaakt (die soms niet dankbaar aanvaard werden), en ik meen goed te doen hiervan een en ander ter leering mee te deelen.

Hoe hield ik mijn inspectiën?

Ik inspecteerde het materieel. (Zie Wapenvoorschrift.)

Verkeert het materieel, alle deelen, in het bijzonder ook het inwendige van den loop, in goeden staat?

Is het materieel volgens de voorschriften aanwezig?

Heeft geen verwisseling van deelen plaats gehad?

Zijn alle deelen goed gangbaar?

Vertoonen de deelen geen bramen of roest en zijn zij behoorlijk ingesmeerd?

Werkt het mechanisme goed?

Werkt de afvuurinrichting goed?

Spuut de olie krachtig uit het oliereservoir?

Zijn de patroonbanden niet gescheurd en zijn de uiteinden der plaatjes niet omgebogen; zijn de banden noch stijf noch vochtig?

Zijn de kisten droog en niet defect en kunnen zij gemakkelijk in de afdeelingen geschoven worden?

Is al het materieel wel minstens eenmaal per maand nagezien?

En de munitie?

Wordt die wel geregeld geïnspecteerd?

Zijn de slaghoedjes niet donker uitgeslagen? en is het niet gewenscht enkelen hiervan eens te beproeven?

Zijn de patronen door het rijden — in het bijzonder over Brabantsche keien — gedeeltelijk of soms zelfs geheel uit de banden getrild; waardoor bij eventueel alarm, des daags zoowel als des nachts, de zoo te vermijden storingen voorkomen. Storingen ten gevolge van het mechanisme zijn te betreuren, doch hieraan toevoegen storingen door eigen schuld, wegens onvoldoende contrôle, is onverantwoordelijk. Alle patronen moeten geheel met de spanen zijn ingedrukt in de banden. Ook dit is voornaamste zorg en niet de dieren, ook al ziet de leek, de buitenstaander, dit laatste eerder, dit laatste zelfs alleen.

Wij moeten brengen de kogels in het vijandelijke doell!

Zitten sommige doozen niet onder de schimmel; worden ook alle doozen uit de caissons en mitrailleurwagens van den gevechtstrein wel geregeld nagezien?

Zijn sommige doozen niet dichtgeplakt en bewijzen zij niet daardoor nog nimmer nagekeken te zijn in die duistere vochtige schaapskooien 's winters?

Zitten de bandopsluitijzers niet juist verkeerd in de patroonkisten, waardoor geen enkele patroon afgevuurd zou kunnen worden?

En de voertuigen?

Zijn de karretjes present en niet defect?

De onderdeelen niet verbogen?

De assen van de karren Model '14 niet gebroken?

De assen van de karren Model '15 in naaf en smeergroeven behoorlijk naar behoefte afgenomen en van wagensmeer voorzien?

Zijn door zorgeloos te nat worden de velgen niet inwendig geroest?

Is de patrooncaisson gereinigd en geverfd en de assen gesmeerd?

Is de mitrailleurwagen (patroonwagen) inwendig roestvrij, zijn de raden gesmeerd en juist gesteld, is de oogbout duchtig gesmeerd en niet kurkdroog, hangen de trekknuppels juist en zijn de lantaarnglazen niet defect?

Zijn de namen der onderdeelen juist op de voertuigen geschilderd?

Weet men welk draagbaar pioniergereedschap ieder man bij zich moet hebben?

Is dit reglementair voorgeschrevene wel aanwezig? en is alles wel eens gebezigt? Of nog netjes opgeborgen?

En de handvuurwapenen?

En de kijkers en eventueel de afstandmeters?

Zijn de invert- en coïncidens afstandmeters niet ontregeld of vuil en de glazen beslagen? Kan men spoedig en juist in de gewenschte houding afstanden meten?

En de paarden?

Zijn zij in goede conditie, het beslag goed, c. q. strijklappen enz. aanwezig of in reserve?

En de honden? Ook in goede conditie, getraind, rustig en niet blafferig, gehoorzaam? Krijgen ze zelf hun vleesch?

En de tuigen?

Gereinigd? Geen korsten van zweet, stof en modder op de wrijvende plaatsen zoodat drukkingen ontstaan? Goed soepel en vet ingewreven? Beslag roestvrij? En niet defect?

Al het vorenstaande en nog veel meer kan door een iegelijk geïnspecteerd worden en vermits over het algemeen dit alles een goeden indruk maakte, zou de leek zeer tevreden zijn en zijn oordeel zou luiden: „in orde” Laat de vijand maar komen; de huidige krijg toont tot op heden, dat het een schiet-oorlog is, wij zijn klaar! Alles ziet er prachtig uit!

Een tien hoor!

Jawel! voor den leek een tien! Maar zoo'n mitrailleurpeloton is niet bestemd voor een museum, voor een parade, voor een vredesleger om manoeuvres mee op te luisteren — Neen, we moeten raken; we moeten brengen de kogels in het vijandelijke doel!

Het Nederlandsche volk, alle militaire chefs, wij allen, wij willen geen papieren organisatie tegenover een eventueelen vijand die al jaren oorlogspraktijk beoefent, wij willen voor al onze millioenen en zorgen en werken geen materieel alleen — neen — wij willen ook dat onze miliciens die onttrokken zijn aan hun burgerplichten, dat onze miliciens dat dure materieel ook volmaakt gebruiken kunnen.

Wij hebben met staatsgeld hooger- en lager onderwijs gegeven en nu heeft de staat in deze misschien benarde tijden ook recht op deze algemeene en bijzondere ontwikkeling. Iedereen naar gegeven krachten en begaafdheden.

Wij — verantwoordelijken — willen niemand diets maken, dat wij klaar zijn, nu ons materieel en munitie er is, wij willen geven hetgeen men terecht van ons eischt, wij willen raken!

En dat is moeielijk!

Is het voor artillerie moeielijk, voor mitrailleurs niet minder.

Aldus moest ik mij bij mijn inspecties, bij mijn leiding, ook van de uitkomsten der oefeningen overtuigen.

Ik moest examen afnemen.

Eerst de Pelotonscommandanten.

Kennis van de hoofd- en onderdeelen. De werking van de slotdeelen en de functiën. Het ontstaan en opheffen van storingen. Mitrailleur-tactiek.

Kennis van de schietbepalingen. De spreidingen en de strooken.

Daarna de Sectie-commandanten — de plaatsvervangende pelotons-commandanten.

Gelijksoortige vragen als boven.

Ook aan hen allèen vragen uit alle reglementen.

Geen strikvragen, geen tactische vragen, neen, botte reglementenvragen; geen kleinigheden, enkel hoofdvragen, prachtvragen.

Hebben allen wel hun reglementen? Een enkeling had allèen een groote snor en dito optreden; daarna zacht geschuifel van bleekneuzig tandgeklepper!

Na de sergeanten de bedieningsmanschappen en de hondengeleiders.

Gelijksoortige vragen als boven, maar nog eenvoudiger. Kennen zij allen de functiën van n°. 2 en 3? Het reglement eischt dit terecht

Ten slotte de clou! De proef op de som. Een eenvoudige tactische opdracht, waarbij natuurlijk enkele aanvoerders moeten sneuvelen.

Hebben allen geleerd door veelvuldige oefening, zich in te denken in de werkelijkheid? Weten de commandanten de phantasie van hun ondergeschikten op te wekken? Dekt men zich tegen het invallend vijandelijk vuur of is het parade-oefening? Is het geheel een soepele gevechts-eenheid, die onder de meest moeilijke en zenuw-storende gevechtmomenten de haar gegeven taak volmaakt of behoorlijk vervult?

Brengt zij, brengen alle mitrailleurs hun kogels in het vijandelijke doel? Raken zij, of raken er van de 6 b. v. 5 of 4 of 3?

En als er 1 mitrailleur van de 6 niet raakt, 1 mitrailleur waarvoor wij toch ook alle munitie hebben en al onze bedieningsmanschappen willen opofferen om uitwerking te krijgen, als die eene niet raakt, wiens schuld is dat?

Moet niet de verantwoordelijke stukscommandant, de sectiecommandant, ja — ook de Pelotonscommandant zich zelf er van overtuigen, dat de mitrailleur gericht is op het door den Regimentscommandant opgegeven doel.

Ons mitrailleurvuur is geen artillerievuur. Het is geen artillerie-tactiek. Wij zijn infanterie, vandaar dat in alle rijken de mitrailleurs, deze snelvurende infanteriegeweren, bij de infanterie zijn ingedeeld. En in het bijzonder ons rookpluim-mitrailleurvuur moet uit tactisch oogpunt worden afgegeven op korte afstanden, waarbij afstandmeters onnoodig zijn, waarbij inschieten onnoodig is. Een vizier van 500 M., waarbij de baan bestreken is van 400 tot 600 M.; en daarna standvizier.

Al het oude is uit den boeze. Verrassend mitrailleurvuur? Het wemelt thans overal van mitrailleurs en toch las ik nog kort geleden in een onzer vaktijdschriften over „verrassend”!

En dan denkt de Regimentscommandant, dat hij goed af is met zijn steun van 6 heele mitrailleurs! En wat wordt er geraakt?

Ik moet inspecteeren, d ù s, ik speel ook voor schutter, voor n°. 1,

want het doel van mitrailleurs is niet verzorgen van dieren, maar het opgegeven doel raken! En als zoo'n met groote juistheid schietende machine dan op de toppen van de boomen is gericht in stede van op de voeten van dit doel, of heelemaal niet op het opgegeven doel, maar ergens in de lucht, dan moet de verantwoordelijke commandant niet zeggen, dat dit zijn werk niet is, want hij moet weten, dat die schutter, dat die stukscommandant, dat die sectiecommandant controle noodig heeft. Hij en hij alleen is verantwoordelijk dat de kogels komen in het vijandelijke doel en hij mag en kan zich niet verbergen achter een zijner ondergeschikten. Wie kan op den duur zonder controle?

Hij moet het zelf kennen en hij moet het ieder zijner menschen kunnen leeren. En hij moet in het heetst van het gevecht hier en daar achter een mitrailleur kruipen, achter de zwakste broeders het eerst. En daar moet hij de richting controleeren en steeds meer controleeren. En de manipulatie van het vuren bij den schutter controleeren — en de aanvulling van munitie en van personeel. En kader laten uitvallen — en zelf uitvallen. En plotseling cavalerie laten overvallen, en storingen laten voorkomen. En laten terugtrekken, terwijl zijn wapenen en menschen gemaskeerd zijn door bossen heide en takken. En toch steeds zijn doel voor oogen. Toch steeds raken, raken! De regenbuien van kogels laten inslaan! Niet paradeknetteren, maar raken! En daartoe veel schijfschieten op 15 à 20 meter; dat kan men overal; wij deden het jaren op een revolverbaantje binnen Deventer en in Katwijk en in Waalsdorp 1).

Het is een pracht-commando! Voor een luitenant een ideaal, vooral in de werkelijkheid — misschien straks! Voor een man die zelfstandigheid kan dragen.

Maar ook alleen als het peloton grondig geschoold is.... zoo niet... dan is het onverantwoordelijk, dan wordt het zelfs voor onze infanterie een débacle.

1) De mitrailleurpelotons in Holland beoefenen sedert het begin der mobilisatie minstens éénmaal per week het schijfschieten, en dit is zeer terecht, want raken is hoofdzaak voor een schiet-eenheid.

De eerste eisch van een logisch gedachte dislocatie voor mitrailleur-eenheden (bij infanterie zoowel als bij cavalerie) in deze dagen, is het aanwezig zijn van een gelegenheid(je), om het schijfschieten te beoefenen; tweede eisch is het organisatorisch regimentsverband. Een M. P. waarvan het personeel wel schieten, maar niet raken kan, ware beter nooit bestaan te hebben, ook al zijn de dieren en is het materieel nog zoo volmaakt in orde.

Alleen de goed afgerichte mitrailleer weet, hoe uiterst moeilijk het is om te raken, om veel te treffen. En dan in zenuwstorende gevechtsmomenten, wanneer men op de vernietigende uitwerking van ons mitrailleurvuur rekt! Hoe minder mitrailleurs men ter beschikking heeft, des te deugdelijker moet het personeel zijn afgericht. Aan elke compagnie moesten zijn toegevoegd twee, minstens één intens geschoolde sectie mitrailleurs; de hedendaagsche krijg leert zulks. Ik adviseerde dit reeds in 1910 en daarna herhaaldelijk, doch men was van meening, dat ik overdreef.

Frankrijk en Italië vervangen thans hun nationale mitrailleurs door de rookpluimlooze Maxims (zie mijn artikelen in Mil. Spectator: „Mitrailleurs elders en hier“).

Eenige opmerkingen aangaande de tucht in ons leger,

DOOR

A. A. VAN NIJNATTEN,

Kapitein der Infanterie.

Is de tucht in ons leger, nu dit reeds bijna twee jaren gemobiliseerd is, zooals zij behoort te zijn? Indien het antwoord ontkennend zou moeten luiden, kan het gemis aan voldoende tucht niet aan een korten oefeningstijd worden geweten. Naar onze meening, zal in ons leger de krijgstucht nooit volmaakt kunnen worden, zoolang niet de oorzaken van eventueele tekortkomingen op disciplinair gebied worden weggenomen. Wij willen hieronder onze bedoeling verduidelijken.

Hoevele soldaten verzuimen een korporaal, dien zij in het openbaar ontmoeten, den voorgeschreven militairen groet te brengen! Hoe is dit te rijmen met de voorschriften en met de strenge orders hieromtrent een jaar geleden gegeven? Met degradatie werden de korporaals bedreigd, die toelieten, dat een soldaat hen op straat negeerde. Een tijd lang ging het goed en nu.... Overtuigt u zelf op straat. Dit niet-groeten moet een oorzaak hebben. O. i. ligt de schuld geheel aan den korporaals r a n g.

Een korporaal, die van zijn minderen eischt, dat hij steeds als meerdere behandeld wordt, heeft in het kwartier, op de chambrée, in de café's, in de cantine enz. geen leven. Hij is verplicht met de soldaten samen te wonen, te eten, te slapen, kortom geheel den dag er mede om te gaan. Kleine onhebbelijkheden, plagerijen zouden den „dienstdoener" het leven in de compagnie onmogelijk maken. Bovendien ziet de mindere gewoonlijk niet op tegen een korporaal, omdat helaas de meeste korporaals zich ook werkelijk niet boven den soldaat verheffen. Goede korporaals, die hun gezag — ondanks hun moeilijke positie — weten te handhaven, bestaan niet. En waarom niet? Om de doodeenvoudige reden, dat een goed korporaal natuurlijk opgeleid moet worden tot sergeant en wordt bevorderd.

Laten wij eens veronderstellen, dat bij een inspectie voor een hooger chef op een der vleugels een flink gebouwd korporaal staat. Hij staat keurig in de houding; zijn uitrusting ziet er nog keuriger uit. Hij moet in het oog loopen. De Inspecteur, den c.ct. ter zijde roepende, zal dan vragen: Is dat een goed korporaal? Op het bevestigend antwoord, luidt het tien tegen een: „Dan had die man reeds lang sergeant moeten zijn." Nu kan de c.ct. wel beweren, dat bij de compagnie een

enkel goed korporaal hard noodig is, de korporaal gaat bij de opleiding. Hoe kan men nu goede korporaa's bij de compagnie houden?

De zwakste broeders onder het kader worden thans voor de moeilijkste taak gezet.

Neemt een enkel kaderlid niet deel aan de hogere opleiding (b.v. beroepskader), dan gebeurt het maar al te vaak dat een zoodanig korporaal of sergeant van de compagnie wordt weggenomen om werkzaam gesteld te worden bij bataljons-, regimentsstaven, mitrailleurpelotons of bijzondere takken van dienst; de goede instructeurs werken bij de Dépôts en terecht, de Reserve-Bataljons eischen goed kader, ook al terecht!

Wij vragen dan ook: welk kader blijft bij de compagnie — bij de soldaten dus?

Waarom den korporaalrang niet afgeschaft en hiervoor het stelsel „soldaten te klasse” ingevoerd. Deze doen dezelfde diensten als de korporaa's nu. Zij zijn van gelijken rang en hun leven in de compagnie is veel aangenamer. Vele, krijgsraadzaken, als gevolg van onoordeelkundig optreden der dikwijls jeugdige korporaa's, die plotseling van slaap- en cafékameraad, meerdere worden, zouden verdwijnen.

Van een korporaal maakt men bijna nooit een werkelijk meerdere. Waarom die bron van indisciplinaire handelingen niet buiten werking gesteld?

Te dikwijls wordt bevolen, waar o. i. een bevel achterwege moest blijven. Er wordt te veel „herinnerd”, zoodat, als er geen „herinnering” komt, een ondercommandant geneigd is, de zaak niet „au serieux” te nemen.

Laten wij eens aannemen dat er inspectie zal worden gehouden over de voertuigen, wapenen enz. bijv. door een hooge autoriteit. O. i. mag dan daags te voren niet worden bevolen de tuigen, de wapenen enz. vooral goed onder handen te nemen en alles nog eens goed op te poetsen of er, bijv. per telefoon, nog eens aan te herinneren (lees: bevelen) dat de gespen der tuigen zwart gelakt moeten worden. Dergelijke bevelen zijn o. i. overbodig, ja zij zijn schadelijk.

Als een inspectie over het kantonnement wordt gehouden, mag niet nog eens extra worden gelast, dat het wachtlokaal goed schoon moet worden gemaakt. Dit bevel is niet noodig, want het wachtlokaal moet dagelijks, misschien wel twee maal, ook al is er geen inspectie, schoon gemaakt worden.

Al die overbodige bevelen leiden tot verslapping der tucht, want, zoo niets bijzonders gelast wordt, zou men kunnen meenen, dat het er nu minder op aan komt.

Wanneer er een vijfdaagschen marsch wordt gemaakt is het overbodig, dat bevolen wordt, dat niemand op de voertuigen mag plaats nemen, dan die er op behooren, dat ieder reglementair, op de aangewezen plaats, moet marcheeren, dat de marschtucht met gestrengheid moet worden gehandhaafd en dat de marschen volgens de daarvoor in het Veld-

dienstvoorschrift aangegeven regelen moeten geschieden, terwijl de punten 95 t/m 109 en bijlage VIII V.V. 1915 in herinnering worden gebracht. Deze bevelen zijn schadelijk; het is toch natuurlijk, dat de voorschriften nageleefd worden, wie het niet doet, moet worden gestraft.

Het nadeel van al dat bevelen is, dat de lagere commandanten onderscheid gaan maken tusschen de verschillende orders n.l. een bevel met veel omhaal, herinneringen en dreigementen en een gewoon bevel, wat dan naar hunne meening niet zoo precies behoeft te worden opgevolgd.

Als een inspectie plaats heeft, moet niet extra bevelen worden, wat in de voorschriften staat en wat iedereen weten moet. Dit leidt in hooge mate tot oogendienarij, wat de venijnigste bron voor een slechte krijgstuicht is.

Nu, in tijd van vrede, moeten de commandanten reeds aan korte en alleen noodzakelijke bevelen gewend worden, daar in oorlogstijd zeker geen tijd zal zijn bij de bevelen nog te herinneren aan de verplichtingen daaruit voortvloeiende. Het gedurig hameren op dingen, die ieder commandant weten moet, vermindert in hooge mate het zelfstandig werken der onder-commandanten, ook het initiatief. In tijd van vrede moet het zelfstandig werken geleerd worden.

Bij inspectiën moet gelet worden op groote, voorname zaken als: gevechtsvaardigheid, schietvaardigheid; het aan de sectie- en compagniescommandanten overlatende om na te gaan of de zandzakken model zijn opgerold, enz.

Het bestaan van den compagniescommandant wordt moeilijk wanneer over allerlei kleinigheden aanmerkingen worden gemaakt, terwijl hij de aandacht hoofdzakelijk vestigde op een goede geoefendheid, op een goede discipline, en vooral op een goeden geest. Het moest onmogelijk zijn, dat bij inspectiën door . . . (spionnen?) gemeld wordt (soms per telefoon): „de overste let hoofdzakelijk op de verbandpakjes”. Alsdan wordt de zaak nog vlug in orde gemaakt — aangenomen, dat er één man zijn verbandpakje vergeten had — en de compagniescommandant is op weg om oogdienaar te worden. Och, als men daarmee de aanmerkingen voorkomen kan! Doch deze feiten die den soldaat niet ontgaan, benadeelen een gezonde tucht in hooge mate.

Goede tucht houdt direct verband met een goeden geest. Waar een goede geest is, is een goede discipline zoo gemakkelijk, zoo van zelf sprekend.

Tevredenheidsbetuigingen kunnen veel bijdragen tot een goeden geest.

Wij vragen ons af of die wel in voldoende mate worden gegeven.

„Als je geen uitbranders krijgt, sta je goed aangeschreven”, is een bekend gezegde.

Redeneert men niet: Ieder is verplicht zijn plicht te doen en alleen iemand, die boven zijn plicht gaat, krijgt een officieele tevredenheids-

betuiging. Doch dat zijn er weinigen, want weinigen zijn in de gelegenheid bovenmatig hun plicht te kunnen doen. Honderden, vooral het jongere gedeelte, zijn bezielde met frisschen ijver, doen hun best. Krijgen zij wel eens een goedkeurend knikje? Toch is dat noodig, omdat de ambitie door tal van aanmerkingen dikwijls op kleine dingen zou verslapen. Het heilige vuur dooft uit, wanneer daaraan geen brandstof wordt toegevoegd, doch slechts koude stralen het begieten. De reactie zal dan niet uitblijven en egoïsme zal dan het eerlijke plichtsgevoel verdringen. En van den meerdere slaat alles onbewust over op den mindere.

Trots en eergevoel zijn in het bezit van ieder mensch.

Iedereen is vatbaar voor een aanmoedigend, een goedkeurend woord. Door op gepaste tijd en bij gepaste gelegenheid den doorwerker lof toe te zwaaien, versterkt men zijn wil tot volhouden. Teverdenheidsbetuigingen, waardeering der verdiensten, ook al gaat de persoon niet boven zijn plicht, vormen het noodzakelijk voedsel om het plichtsgevoel in leven te houden.

Niet geheimzinnig omspringen met de goede eigenschappen van den ondergeschikte, doch ze op waardige manier benutten en ze daardoor sterker doen worden. Dit leidt tot waardeering eenerzijds, tot zelfvertrouwen anderzijds. Alsdan kunnen de tekortkomingen — geen mensch is volmaakt — bestreden worden, en zoo dit gepaard gaat met appreciatie der verdiensten zal nooit een kankeraar, oogendienaar, een isegrim uit den met ijver begonnene kunnen groeien.

Over het slechte wordt in het algemeen te veel geredeneerd of geschreven; het goede neemt men slechts voor kennisneming aan.

Nog één zaak!

Wie zich van den vroegen morgen tot den laten avond inspant om van het onderdeel onder zijn bevel een bruikbaar strijdlichaam te maken, ontkomt niet aan de klauwen der administratie wanneer in de twaalf duizendste mutatie een fout is ingeslopen.

Is het dan wonder, dat vele compagniescommandanten, bevreesd om later te moeten bijpassen, zich op het bureau verdiepen in staatjes 25 en Vergoedings-Instructies, waardoor noodzakelijkerwijs de geoefendheid van den troep, de vorming van de jonge officieren en van het jonge kader moeten lijden. En waarmede moeten wij den vijand uit het land houden? Toch niet met staten en registers?

Oh! al dat papierwerk! Het klinkt vreemd, maar het bewerken der papieren voor de administratie komt zeer ten nadeele van de tucht, want de compagniescommandant kan aan de tucht alleen zijn volle aandacht schenken, als hij over een ruime beurs beschikt en daardoor niet angstvallig administratief werkzaam behoeft te zijn. Worden er fouten gemaakt, de c.ct. moet bijpassen.

Het is een legerbelang, dat de compagniescommandant minder administratief verantwoordelijk wordt gesteld.

Het Campement bij Oosterhout¹⁾.

(6 tot en met 30 September 1732)

DOOR

W. G. DE BAS,

1ste Luitenant der Artillerie.

Onlangs werd door wijlen den gep. Luitenant-Generaal F. H. A. Sabron in „De Navorscher”²⁾ de aandacht gevestigd op het eerste oefeningskamp voor gecombineerde wapens, van 6 tot en met 30 September 1732 nabij Oosterhout (N.-Br.) betrokken door ongeveer 11000 man Nederlandsche troepen (12 bataljons infanterie, 24 eskadrons cavalerie, artillerie en pontonniers.)

„De krijgstucht” — aldus het „Nauwkeurig Dag-Verhaal van 't Campement by Oosterhout”³⁾ — „word niet dan door de oefening onderhouden; en dewyl 'er reets sedert zo veele jaren geen Oorlog is geweest, zou 't dan te verwonderen zyn, dat 'er Troupen wierden gevonden, die gansch geene, of ten minsten zeer geringe, kennis hebben van de Krygstucht? Dezelve bestaat niet in 't wel drillen, noch in 't naeuwkeurig maken der bewegingen, welke men dagelyks in ieder regiment leerd; dat zyn maer de eerste beginzelen, die, ten opzigt van het overige, alleenlyk voor kleynigheden gerekend moeten worden, en nochtans noodzakelyk zyn. In een Campement leerd men het overige. Daerom is het dat 'er sedert eenige jaren in verscheyde naburige Landen Cam-

1) De uitgestrekte heidevelden bij Oosterhout dienden in de 18e eeuw meermalen voor kampeeren van troepen. In de jaren 1732, 1769 en 1776 werden hier oefeningslegerplaatsen (zie De Militaire Spectator, 85e Jaargang, No. 2, Febr. 1916, blz. 63 e. v. „De Kalix Berna of Kalbergen”), bij dreigend oorlogsgevaar in de jaren 1701 (Spaansche Successieoorlog) en 1748 (oorlog van Maria Theresia van Oostenrijk, geholpen door Engeland en de Nederlanden, tegen Frankrijk, Pruisen en Beieren) groote concentratiekampen ingericht.

Een zeer merkwaardige kaart van „'t Campement by Oosterhout 1701”, waarop de legering der troepen (ter hoogte van de tegenwoordige Joden Begraafplaats tusschen Teteringen, Ter Aalst en Oosterhout) en het toenmalige wegennet ten zuiden van Oosterhout zeer duidelijk zijn aangegeven, berust in het particulier archief van Mr. Ant. M. A. Smits, Huize „Winfried”, Berg-en-Dalsche Weg 124. Nijmegen.

Zie voor de kampen bij Oosterhout in 1701 en 1748 „Nieuwe en Volledige Geographie” door A. F. Busching, Anno MDCCXC. blz. 788.

2) 64ste Jaargang 1915; Aflevering 9; blz. 354.

3) Bibliotheek K. M. A. No. 6402.

Boekerij Noord-Brabantsch Genootschap.

pementen geformeerd zyn. Daer zyn byna geene Soldaten meer die den Vyand gezien hebben; weynig Kolonels hebben als zodanige in den Oorlog gediend; de meeste Generaels zelfs zyn na de Vreede van Utrecht 1) daertoe verheven; en daer is niet meer overig dan een kleyn getal van die Meesters in de Krygs-kunde, van die Helden welker geheugenis de Geschiedboeken van 't begin deezer Eeuw bewaren zullen.

Men moet zig den korten tyd, welken dezelve nog te leeven hebben, te nut maken, om door hen onderweezen te worden in die weetenschap, welke men t' huis niet leerd, en welke alleen door de oeffening begreepen word. Die Generaels alleen weeten Lessen te geeven, en Leerlingen bequaem te maken om hare plaets te vervullen; doch zij kunnen die heylzame Lessen niet anders geeven dan op een Vlakte aan 't hoofd van een Leeger, of voor de Buytenwerken van een Vesting. Niets is derhalven dienstiger als die Campementen, welke men sedert eenige jaren op verscheyde plaetzen heeft zien formeeren; en dat is ook het doelwit van 't geen haer Hoog Mogende in de vlakte van Oosterhout hebben doen formeeren onder 't bevel van den Graef van Hompesch, Generaal van hare Cavallery, een Officier van grote ervarenheyd, die in de beyde laetste Oorlogen met roem heeft gediend, en toen by verscheyde geleegenheden heeft doen zien, dat hy alle de hoedanigheden had, die er vereyscht worden, om mede een Meester in deeze groote Weetenschap te zyn" 2).

Het kamp, dat aanvankelijk 5 September zou worden betrokken door „die Regimenten dewelke het naest by de vlakte van Oosterhout in Garnisoen waren”, was oorspronkelijk afgestoken „de linker zyde een weynig beneeden Dongen, en de rechter zyde na de kant van Teteringen: doch een sterke reegen, die 'er den 4^{den} viel, gaf te kennen, dat die grond al te laeg, en aen overstroming onderheevig was; weshalven men couriers afvaardigde aen de Regimenten, die het Campement den 5^{den} zouden betrekken, met ordre, niet voor den 6^{den} aldaer aen te komen; en in dien tusschen tyd wierd een ander Campement, een kleyn uur van het eerste, afgestoken, waarvan de linker zyde is boven Dongen, na de kant van Reye, een half uur van Dongen, en de rechter zyde na de kant van Breda, in de Eeters; het Leger frontmakende na 't Graefschap Hoogstraten 3).

1) 11 April 1713 tusschen Frankrijk en de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

2) Bedoelde Opperofficier onderscheidde zich in den Negenjarigen oorlog — (1688—1697) en in den Spaanschen Successie Oorlog (1702—1713). Hij nam deel aan het gevecht bij Ekeren (1702) en den slag bij Höchstädt; in laatstgenoemden strijd verrichtte de Nederlandsche Cavalerie onder zijne leiding wonderen van dapperheid. Bij Ramelies (23 Mei 1702) behaalde hij nieuwe lauweren. Van 15 Aug.—18 Sept. 1712 verdedigde hij Douay tegen de Franschen.

3) Zie voor de situatie van het kamp de kaart „Brabantiae Batavae Pars Occidentalis; bibl. K. M. A. No. 5794/2, waarop het kamp abusievelijk in spiegelbeeld is aangegeven; het lag anderhalf uur gaans van Oosterhout en Breda en een half uur van Dongen; de omtrek vereischte eene wandeling van anderhalf uur.

De Troupen arriveerden 'er den 6^{den}, en quamen in colommen ter plaetze, waerze terstond in twee Liniën campeerden; zo als men kan zien uit de Slag-order" 1).

Bij aankomst in het kamp vonden de troepen op het terrein slechts de plaatsen aangegeven, waar de verschillende onderdeelen moesten legeren; geenszins was, zooals thans vaak het geval is, vooraf hun tafeltje gedekt en bedje gespreid. In de „Geprojecteerde Ordres voor de Infante van den Staet beordert tot het Campement van Oosterhout aldaar te observeeren" 2) wordt dienaangaande 't volgende voorgeschreven: „Dit" — (het inrukken der bataljons na aankomst van den opperbevelhebber en van den generaal der infanterie; het uitzetten van verschillende wachten, enz.) — „gereguleert zijnde, sullen de compagnie regts om keeren en met vier en vier aftemarcheeren, haar geweer onder de geweer kappen setten, en haar Tenten opslaan."

De eerste vier dagen (6 tot en met 9 September) werden besteed aan de inrichting en voltooiing van het kamp, het halen van fourage e. d.

In voorste linie legerden 7, in achterste linie 6 bataljons infanterie, op de vleugels van elke linie 6 eskadrons cavalerie. De regimentscommandanten moesten zorg dragen „dat haar regimenten ordentelijk gecampeert staan, dat het quadraat voor de front, tot aan de brantwagt toe wel geplaneert werde, en dat in de hoecken de quartier vlaggen werden geplaatst". Op de reproductie wordt de lijn der brandwachten aangegeven voor het front van elke linie; de „Drooge Kuylen, zynde Warm-plaetsen voor de Brandwachten" zijn met de letter S aangeduid; bij de infanterie ziet men de fanions op de hoeken der legeringsrayons van elk bataljon; bij de cavalerie zijn die „Quartier Vlaggens" (R) voor het front der eskadrons in de lijn der brandwachten van de infanterie geplant.

200 Pas vóór de lijn der brandwachten van de voorste- en op denzelfden afstand achter de tweede linie lagen de laterines (K); de waterputten (L) waren zoowel vóór, achter en tusschen de linies gedolven. De putten, welke aanvankelijk in de „intervallen" tusschen de bataljons waren aangebracht, moesten worden gedempt. Na het graven der putten mochten deze niet worden gebruikt binnen 3 × 24 uur. Het terrein tusschen en in front van de bataljons moest naar behooren worden „geëffent" waarbij de heide zoo min mogelijk mocht worden ontbloot.

Op den voorgrond van de teekening prijkt de „Plaisier-Tent van de Hr. de Vries, Officier en Castelijn van Oosterhout" (W); tusschen beide liniën ziet men „De Haagsche Wyn en Coffy-Tenten van P. van Court, en Moryn" (I), verschillende tenten der „Ordinarissen" (G) en „Het Brootmagazyn" (F). Midden achter de eskadrons 5 (Oranje-Friesland)

1) Zie reproductie met „Vermoedelijke ordre de bataille" (bijlage A).

2) Zie Orderboek Infie. Campement bij Oosterhout 1732; (9e Jaarverslag Krijgsgeschiedkundig Archief blz. 80 — Catalogus Tijlperk VI; No. 75).

ligt de „Tent van de Prins van Orange” (E); achter het bataljon *g* „De Waag of Markt” (C); links hiervan de stapelplaats voor turf en hout (T), rechts ziet men, evenals achter de bataljons *i* en het eskadron *9* de „vleeschouwers” (V) in volle actie. Achter de bataljons *k* en *l* stonden „De Artillery, bestaande in 15 stukken Kanon, 13 Pontons, 25 Wagens, en een Compagnie Kanonniers” (D) en verschillende „Soetelaars- en Drinck-Tenten” (H) opgesteld. Op den weg van het kamp naar Oosterhout marcheeren de „Wachten naar het Hooftquartier” (P) en de „Voera-geerders na Raamsdonks-Veer” (Q). In en nabij „Het Bos van Dongen” (Y), rechts van 't artilleriepark, liggen verschillende „Boere Woningen in de Hey” (Z). Aan den horizon ziet men van links naar rechts: „De Weg van Breda” (O), den toren van de kerk op de markt te Oosterhout; „Het Nonnen Klooster van St. Katrina-Dalen” (B); de Dongensche duinen, en de torentjes van Dongen (M) en Ryen (N) 1).

De hiervoren genoemde „Geprojecteerde Ordres” geven eenigszins een denkbeeld van 't kampleven uit die dagen, van het groot getal sterke „generale wagenen” 2) en piketten, van hunne diensten met alle daaraan verbonden omslachtige eerbewijzen, omtrent de toenmalige inrichting van een legerplaats, den inwendigen dienst, de verpleging, den aard der oefeningen, enz.

De geheele wachtdienst stond onder de bevelen van een „generaal du jour”, daarin bijgestaan door een „brigadier” 3) en een „major du jour”. Voor het tegen zonsondergang uit te geven „parool” werd meestal een plaatsnaam gekozen, de eerste en de laatste nacht gold als wachtwoord „God met ons”. De straffen, op overtreding der wacht-consignes gesteld, waren minder zachtzinnig dan in onze dagen van menschlievendheid; zoo werd den schildwachten „op levensstraf verboden sich neder te setten of het geweer te quiteren”; het geweer van wacht of piket moest geladen zijn „maar sonder scherp; die daar op bevonden wordt, zal met de dood gestraft worden; dit man voor man aan te zeggen”.

Na aankomst der troepen in het kamp moesten ten spoedigste de „crijgs-articulen” voorgelezen worden.

Alle hasardspelen waren verboden; de regimentscommandanten werden hiervoor aansprakelijk gesteld en moesten patrouilles uitzenden om ze „uyt te vinden en te beletten”.

1) De beschrijving van het kamp geschiedt aan de hand van het origineele onderschrift, geplaatst onder de hiernevens gereproduceerde kopergravure, destijds in het bezit van wijlen den Heer Cuypers—Storm te Ginneken.

2) Zoo werd bijv. door de garde voor den generaal en chef, en voor den generaal der infie door de overige korpsen bij toerbeurt, een wacht geleverd ter sterkte van 50 man met vaandel. Voor een luitenant-generaal, generaal-majoor en brigadier alsmede voor den provoost geweldige werden onderscheidenlijk wachten uitgetrokken ter sterkte van 25, 12 en 8 man. In de opstelling van de posten bij het fouragemagazijn had de „entrepreneur” een woordje mee te spreken.

3) De rang van „brigadier” werd door Koning-Stadhouder Willem III, naar voorbeeld van Frankrijk, ingevoerd en hield het midden tusschen Kolonel en Generaal-Majoor.

PLAN VAN DE LEEGER-PLAATS BIJ OOSTERHOUT.

Neergeslage den zesden September, en op gebroke den eersten October 1732
Na 't Leeven Getekent, door M. Verheyden, Konst-Schilder.

Bij het passeeren van den generaal en chef moest het geheele kamp onder de wapenen komen „de officiers voor de vaandels en de gemeenen met rokken aan, de deegens op zijde hebbende, d'officieren sullen haar hoeden bij 't passeeren van den Genl. affneemen, maar de gemeenen niet.”

Per regiment moest $\frac{2}{3}$ van het aantal officieren steeds in het kamp present zijn; om „een wandeling te doen” moest door den regimentscommandant, en om „een nagt uyt te blijven” door den genl. du jour „concent” worden verleend. Op dagen van oefeningen en inspecties werd geen verlof gegeven. Vooral de permissiebepalingen voor de minderen, getoetst aan de huidige zucht naar vrijheid en genot, lieten nogal te wenschen over: aan één man per tent tegelijk mocht tusschen 8 uur vóór — en 4 uur namiddags vergund worden zich buiten 't kamp te begeven „dogh niet langer aen yeder als 2 uren daags... sullende dan aen geen ander permissie gegeven werden als na wederkomst van die geene, die uyt geweest zijn”. Om naar Geertruidenburg of Breda te gaan moest men van een pas zijn voorzien.

's Ochtends om 9 uur en 's avonds tegen zonsondergang werd voor 't front van elke linie het gebed uitgesproken. 's Zondags werd op de vlegels van elke linie door 4 predikanten uit de naburige dorpen de godsdienstoefening geleid. Over de Sabbath heiliging heerschten blijkbaar toenmaals andere begrippen dan in onze dagen; verschillende bevelen voor exerceeren, fourageeren, kruithalen e. d. op den eersten dag der week getuigen, dat men de straffen hiernamaals voor schending der Zondagsrust toen minder duchtte dan thans. Protesteerende en wegens gemoedsbezwaren reclameerende manschappen waren toen even onbekend als interpeleerende kamerleden.

Alhoewel de jongelingschap uit den jare 1732 de vaderlijke zorgen en vermaningen der hedendaagsche vereenigingen tot verheffing van 't zedelijk peil moest ontberen, ging toch reeds toen het zieleheil der den Staat dienende jonge levens hoogerhand bijzonder ter harte. Verbiedt eenerzijds de kieschheid een daarvan getuigend bevel, in den oorspronkelijken Oud-Hollandschen tekst weer te geven, anderzijds is de opdracht, die aan een onderofficier met 12 man werd verstrekt, te merkwaardig om te verzwijgen. Dit detachement moest zekeren dag ten 5 uur 's avonds aantreden, om een verdacht huis „te stooren”; de provoost zou aanwezig zijn om 't zwakke geslacht, in 't à jour toilet der paradijsdagen de rimboe (alias Oosterhoutsche heide!) in te jagen, „den hospes den rug vol te slaen en syne goederen te confisqueeren”. Tegen dergelijke executies, waardoor bij wandelritten binnen „de Vrijhey Oosterhout” ontmoetingen met boschnimfen in originali geenszins waren uitgesloten, scheen de toenmalige Oosterhoutsche politie niet 't minste bezwaar te maken, integendeel, deze krasse maatregelen bleken ten volle aan 't beoogde doel te beantwoorden, daar weldra de omtrek van ongewenschte elementen, die 't kamp omzwermden, was gezuiverd, „zijnde alleenlijk nog weggejaegd eene oude en leelijke wachtster, die zig verbeeld had, dat haar ouderdom en hare leelykheyd haer tegen alle argwaen zouden bevrijden”.

De lijfstraf, die gewoonlijk in 't kamp met succes werd toegepast, bestond in 't loopen door de riemen (cardons), „dewyl 'er op die groote Heyde geen spitsroeden waren”. Aan deze tuchtiging was blijkbaar voor den provoostgeweldige nog een voordeeltje voor stukwerk verbonden, oordeelende naar een order, dat de provoost te Oosterhout van elke executie in kennis moest worden gesteld „op dat hij van den Raad van Staate betaalt kan worden, dewyl anders geen emolumenten heeft”. Gezien de volhandigheid der krijgswaarden in onze dagen, zoude bij wederinvoering der oude straffen en gewoonten niet alleen hun taak verlicht, doch tegelijkertijd een zeer winstgevend baantje in 't leger geschapen worden. Op het raadhuis te Oosterhout was een provoost ingericht; ook werd aldaar in een daartoe beschikbaar gesteld vertrek raad van informatie gehouden, waarbij de auditeur-militair uit Breda tegenwoordig moest zijn.

Zieken werden in dien goeien ouden tijd zonder specialistenbehandeling tegen vijf heele stuivers daags, „alles daaronder begrepen” in 't hospitaal te Breda verpleegd. Het brood, dat aan de soldaten werd verstrekt, kostte 3 stuivers per 6 pond; bij eene korting van 5 stuivers en 4 penningen 1) in 7 dagen, mag men besluiten tot een rantsoen van 1½ pond brood per man en per dag. In het kamp mocht niets verkocht worden tegen hoogere prijzen dan te Breda werden besteed.

Vreemde wervers — mannen zoowel als vrouwen — die in 't kamp op heeterdaad werden betrapt, werden met den dood gestraft; op hun hoofd werd een aanbrenghpremie van 100 rijksdaalders gesteld. Deze order moest bij de regimenten „man voor man aangezegd worden”.

Het orderboek eindigt op den laatsten kampdag, 30 September, met de volgende merkwaardige bekendmaking: „Het sal den Genl. an Cheff aangenaem weesen, bij aldien hier off daar een groot Karel gevonden word om onder de pruyse Granadiers te kunnen dienen, dat ingevalle den capt. met een der Pruyse officieren kan accordeeren, den Carel overgegeeven worden, en ook dat hij sijn devoir aanwende om den Carel te persuadeeren en bij aldien soo een gevonden word, sullen de capts. een bijzonder playsier doen aan den Genl. an Cheff daar van commissie aan Zijn Excellentie te geeven”.

Van heinde en verre togen de weinig krijgslustige doch steeds op militaire pretjes verzotte vaderlanders naar de Oosterhoutsche heide, om de oefeningen gade te slaan die in de nabijheid van het kamp werden gehouden en zich onder den helder blauwen herfsthemel te vergasten aan 't schitterend schouwspel, dat de groote, in smaakvolle, kleurrijke, achtieneeuwsche uniformen gestoken legermacht bood op het purper heidetapijt door donkergroen masthout omzoomd. Gaarne getroostte men zich hiervoor de toenmaals verre van gemakkelijke tweedaagsche reis per rijtuig uit de omstreken der Sleutelstad naar de

1) 1 stuiver = 16 penningen.

Baronie van Breda, om na een verblijf van enkele etmalen in en nabij het kamp alleszins voldaan huiswaarts te keeren 1).

10 September werd door den generaal van Hompesch een inspectie over de cavalerie, den 11den een wapenschouwing over de infanterie gehouden. „De vlakke, waerop die revue geschiedde, was vol van koetzen met Dames, en van een meenigte van Heeren te paerd, die onophoudelyk gins en weer reeden. Dat Corps Cavallery en Dragonders, alle zeer wel gemonteerd, was zo fraey, dat men niet wist wie de fraeyste waren . . . De Infantery was toen niet minder fraey dan de Cavallery den vorigen dag . . . De meenigte der toekykers was dien dag veel groter; en daer wierden meer dan 150 koetzen, kalessen, chaisen en andere rytuygen, op de vlakke geteld.”

12 September was de opperbevelhebber tegenwoordig bij de exercitie der ruitery „om te zien, of de geheele Cavallery de zelve eveneens deed (zynde eene der voornaemste beweegreden van dit Campement, om de exercitie van alle de troupen van den Staet op een zeekeren eenvormigen voet te brengen)”.

Terwijl de cavalerie den 13den voor 4 dagen fourage ging halen, werd door het voetvolk, regimentsgewijze, eigenoefening gehouden voor de inspectie, welke de generaal van Hompesch 15 en 16 Sept. over de exercitie der infanterie onderscheidenlijk van de voorste- en achterste linie zou houden. Bataljonsgewijze moesten de volgende bewegingen worden uitgevoerd:

- 1e. „Het manuaal.”
 - 2e. „Het formeeren van het 't Batt. in order van Battallie.”
 - 3e. „Het chargeeren met platons stil staan.”
 - 4e. „Met platons affanceerende.”
 - 5e. „Met platons retirerende.”
 - 6e. „Het formeren van Batton Carre.”
 - 7e. „Het marcheeren met het Battal. Carre.”
 - 8e. „Het weder front maken over al.”
 - 9e. „Het herstellen van 't Battalion Carre.”
 - 10e. „Het herstellen van 't Batt. in ordre van paraet.”
- „Men sal voor dese maal geen veur geeven.”

Zondag 14 en Woensdag 17 September werd rustdag gehouden.

Op 18 September was voor de geheele krijgsmacht een oefening voorbereid op het z.g. „champ de bataille”, een exercitieterrein, ongeveer een uur gaans van het kamp, „in een grote heyde tusschen de 5 Eyken en het Dorp Gilse afgeteekent” 2); door werkploegen van ieder bataljon

1) Zie „Journaal van een Rijsje naar het Campement gehouden bij Oosterhout in de maand September 1732”, berustend in de bibliotheek van het Prov. Genootschap voor K. & W. te 's Hertogenbosch, overgenomen in „Taxandria 2” tijdschrift voor Nd-Br. Gesch. en Volkskunde blz. 263 e. v. Zeer typisch worden de moeilijkheden geschetst, aan het reizen in die dagen verbonden.

2) Ongeveer ter plaatse van de tegenwoordige Molenschotsche heide.

waren te voren „de heuvelen geëffend en de groeven opgevuld”. „Dien dag zag men meer zwier in 't Campement dan men 'er te voren gezien had; want dewyl het weër toen zeer moy was, quamen alle de toekykers rondom het Leger; en daer was een grote meenigte van koetzen en andere rytuygen waeruyt de meeste Dames staptten, om te voet te gaen zien; zynde het getal der nieuwsgierigen die te paerd zaten, byna zo groot als dat van de Cavallery van 't Leger. Dit was des te aengener te zien, om dat 'er geen ongeluk noch wanorde voorviel.” De artillerie en elke kamplinie rukten in zelfstandige marschcolonnen van de legerplaats naar 't oefeningsterrein. Bij de Vijf Eiken was door een grondrug een z.g. „ouverture” gemaakt; in het orderboek wordt nauwkeurig de wijze omschreven, waarop de troepen dit „débouché” moesten passeeren. Op 't z.g. „slagveld” was de plaats voor elk onderdeel met paaltjes of „meytjens” (takkebossen) aangegeven. Beide linies werden, op 200 à 300 pas afstand, met de onderdeelen der achterste — tegenover de „intervallen” van de voorste linie opgesteld. De 12 veldstukken werden op de rechter vleugels der bataljons in voorste- en op de linker vleugels der bataljons in achterste linie afgelegd. Van ieder bataljon in voorste (achterste) linie werden 10 à 12 man „de timmerluijden off andere daar de stukken aan de regter (linker) kant staan” aangewezen, om de vuurmonden voor- of achteruit te brengen „waar toe de trek reep bij yeder stuk gevonden sal werde”. De drie 12 ponders kwamen ongeveer 370 pas voor 't front der troepen in batterij tot het lossen van de signaalschoten, waarop de verschillende manoeuvres moesten worden uitgevoerd. Beide liniën rukten gelijktijdig op; na 50 pas begon de infanterie in voorste linie „avanceerende te chargeeren” (vuren), de veldstukken in voorste linie „sullen op yeder distantie van 50 passen gereet sijn om te vuuren”. Zoodra de voorste linie een op het terrein aangegeven lijn had bereikt „sal de geheele infanterie van de voorste linie regs om keeren en al chargeerder wijs retireren”. De cavalerie op beide vleugels bleef staan „tot dat de Infanterie 50 passen sal geretiteert sijn, dan sal de cavallerie 4 en 4 regs om keeren om sich aan de linie van haar retireerende infanterie te sluijten, en dan weer 4 en 4 lings om front maken, om geen velt te verliesen; deese movementen moeten op eene sterke pas off draff gedaan werden, mits dat de esquadrons van de vleugels altijd haar regte linie koomen te observeeren . . .” Deze beweging werd door de ruitery zoo lang voortgezet, tot de oprukkende achterste linie gekomen was in de „intervallen” van de terugtrekkende voorste linie, waarna „de infanterie van de 2e linie van daer sal beginnen te chargeeren en avanceeren soo verre als de eerste linie geweest is”. De achterste linie herhaalde daarop precies dezelfde manoeuvre, als voor de eerste linie werd omschreven tot ten slotte beide liniën, door 't standhouden van de voorste- en 't terugtrekken van de achterste, zich andermaal in een lijn bevonden. Alsdan „(op het 5e signaal met 2 schooten, als de laatste schoot gedaan is) sullen de elf velt stukken,

die daar mede in eene linie de battallie staan van de regter kant beginnen te joueeren op 3 tellens d'eene schoot naar den anderen. Op het 6e signaal met 3 schoten, sal de geheele Infanterie, die dan maar in eene linie staat een generaale salvo doen, te weten op de eerste schoot sijn gereet maaken, op de 2e aanleggen, op de 3e schoot de genle salvo doen". Daarna werden weer 2 liniën geformeerd, de marsch-colonnes gevormd en naar het kamp afgemarcheerd. De eerste keer werden de bewegingen met z.g. „blind vuur" uitgevoerd; de tweede maal werd met los kruit geschoten, waartoe elke man over 24 patronen moest beschikken, die hij zelf moest maken uit de hem daags te voren verstrekte hoeveelheid kruit (20 patronen uit een pond). „De generale decharge door het geheele Leger op een Linie werd zo wel gedaen, als of 'er by manier van spreken, maer met eene snaphaen geschoten was."

19 September werd door de cavalerie voor 't laatst fourage gehaald voor 4 dagen. In den vroegen morgen van den 20sten werd een alarm oefening gehouden, waartoe in den namiddag van den vorigen dag een detachement cavalerie van 300 man naar Dorst was gerukt en van daar voor zonsopgang de voorposten van 't kamp aanviel. Een detachement van 200 man infanterie hield 't défilé bij de Vijf Eiken bezet. Het had weinig gescheeld, of er was bij deze oefening een ernstig ongeluk gebeurd; op 't laatste oogenblik n.l. bemerkte de commandant aan de Vijf Eiken, dat een deel van zijn detachement hunne geweren met scherp had geladen. Tegen 9 uur 's ochtends was de alarmoefening geëindigd; de rest van den Zaterdag en op den volgenden Zondag werd rustdag gehouden.

22 September verrichtten de Dragonders voor den opperbevelhebber enkele oefeningen te paard. „De Generaels waren daarvan zeer voldaan; en alle de Toekykers schepten behagen in de fraeyheyd der manschap en paerden, en wenschten, het regiment van den Brigadier van der Duyn insgelyks daer te zien, om zig met het gezigt van alle de Dragonders van den Staet te vermaken. De aanwezende Liefhebbers wierden door derzelver goed gelaet en behendigheyd in 't exerceeren, gesterkt in de meening van den vermaerden Ridder Folard, die oordeelde dat men de geheele Cavallery in Dragonders behoorde te veranderen; doch alsdan zouden ze die Dragonders moeten evenaren".

23 September deed de overige ruitery voor den generaal van Hompesch eenige oefeningen te voet. „Dezelve maekten 't zeer wel, kunnende men niet zeggen, wie daerin uytmuntede, zo dat de Toekykers verwonderd waren, te zien, dat de Cavallery zig beyverde, om in die oefening, dewelke nochtans aen haer niet eygen is, zowel als de Dragonders volmaekt te zijn". Dienzelfden dag „ging de Quartiermeester-Generael een nieuw slag-veld afsteeken achter het eerste, 't welk door de reegen onbruikbaar geworden was; zynde de linkerzyde van het nieuwe na de kant van de Molen by Gilse, en 't maekte front tusschen Gilse en Ypelaer. Ieder regiment leeverde arbeyders, om de grond aldaer te slegten."

24 September werden de geweren schoon gemaakt; de troepen moesten zich gereed houden naar het nieuwe exercitieterrein af te marcheeren, doch de zware regens maakten elke oefening onmogelijk. Hoewel ook den volgenden dag de regen aanhield, marcheerde het leger toch — elke linie in 4 colonnes, de veldstukken ingedeeld bij de bataljons — omstreeks tien uur 's ochtends naar 't „slagveld”. De marschwegen waren nauwkeurig op 't terrein aangegeven: „Yeder Regimts Quartiermr. soo van de Infanterie als Cavallerye sal sorgh draagen dat een fourier van yeder Batton en Esquadron voorsien is met een schop om daar de molshoopen te kunnen opwerpen, om te dienen tot dien eynde den marsch der collumne uijt het Campement naar het 2de Champ de Battallie te marqueren, die als wegh wijsers de molshoopen voor yeder collumne moeten dienen, en met groote groene struijken beplant staan, waar voor den Genl. quartiermr. wel besonderlinge sorgh moet draagen.” Eerst tegen den middag stond 't leger in twee linies opgesteld; daarop werd een uur gerust. „In dien tusschen tyd maekten de Generaels, de Prins van Orange, de Prins van Beveren, de Prins Frederik van Brandenburg en de Prins Esterhasi (die dien morgen van Brussel gearriveerd was) ter rechter zyde voor 't front van de Cavallery, een kring, met de koetzen der Dames omringd. Daer hield men in der daed halte, om op de grond neer zittende, te eeten; ten welken eynde een groot tafellaken over 't gras wierd uytgespreyd, waerop de huysbedienden van den Generael en Chef, allerley wild, gevogelte en andere koude spys in overvloed bragten, welke de zittende omdeelden aen de staende gasten; men had 'er geen gebrek aen wyn; en die Soldaten-maelyd duurde tot 1 uur.” Daarop werd onder een stortregen een gelijksoortige oefening als op 18 September uitgevoerd. Om 5 uur kwamen de troepen „zeer vermoeyd” in 't kamp terug „en derhalven rustede men den 26sten.” Het slechte najaarsweer deed de volgende dagen de voorgenomen oefeningen („te weten, om een gedeelte van het Leger te Dongen over de Pontons, die 'er op de Rivier gebragt waren, te doen gaan, ten eynde hetzelfde aen het ander gedeelte den Pas over de Brug zou beletten; om een generale Vourageering te laten doen na de kant van Ghilse, alwaer eenige geposteerde Troupen de Vourageerders zouden hebben aengetast etc.”) letterlijk in 't water vallen.

1 October werd 't kamp opgebroken. Van de 25 kampdagen waren — nog niet eens door alle korpsen — 11 dagen aan eigenlijke oefeningen besteed. Niettemin scheen men aan hooger hand met de verkregen uitkomsten zeer tevreden. Het kamp had blijkbaar aan zijn doel beantwoord „moetende niet aengemerkt worden als een vermaeck, maer als een School tot onderwys van de geene die 'er zig bevonden.... Het is zeker, dat verscheyde jonge Officieren iets hebben kunnen leeren, uyt de weynige bewegingen, die er gemaakt zyn; ten minsten zullen zy een denkbeeld hebben gekreegen van het geen een Leger is, en van de Krygstucht, die 'er moet worden onderhouden; en men heeft reede te hopen, dat zo veele ervaren Generaels in een

Vermoedelijke ordre de bataille

Grave van Hompesch.
(Generael en Chef).

Eerste Linie.

gecommandeerd door den Prince van Holstein-Beek,
Generael van de Infantery.

Gen.-Maj. Savornin. Gen.-Maj. Caris.

Linker Vleugel.

Lt.-Genl. Graef Maurits van Nassau, 1).

Cavalerie.

4 esk. Dragoners Du Portail (8) } Brigadier:
2 esk. Grave van Bentheim (7) } Baron van Wassenaar.

Infanterie.

1 bat. Keppel (f) } 3e bende.
1 bat. Plotho (e) } Brigadier: Baron Halket.

Linker Vleugel

Gen.-Maj. Cav Graef van Bentheim.

Cavalerie.

4 esk. Dragoners Wassenaar (11) } Brigadier:
1 esk. Drymborn (10) } Baron van Lynden tot
1 esk. Lynden van de Parck (9) } de Parck.

Infanterie.

1 bat. Haersolte van Yrst (l) } 2e bende.
1 bat. Gadeliere (k) } Brigadier: Baron Verschuur.
2de bat Constant, Zwitsers (i₂) }

Rechter Vleugel.

Lt.-Genl. Graef G. B. van Rechteren.

Cavalerie.

2 esk Nassau La Lecq (3) }
1 esk. Gardes Holland (2) } Brigadier: Coenders.
3 esk. Gardes Dragoners (1) }

Infanterie.

1 bat. Lewe (d) } 2e bende; Brigadier: Baron
1 bat. Crommelin (c) } Eck van Panthalion.
1 bat. Halkett, Schotten (b) } 1e bende; Brigadier: de Kol.
2 bat. Gardes Holland (a) } Ct. van Regt. Gardes Holland.

Tweede Linie.

gecommandeerd door den Lt.-Genl.
Baron van Keppel.

Gen.-Maj. Inf Cronstrom.

Rechter Vleugel.

Gen.-Maj Cav. F. R. Graef van Rechteren.

Cavalerie.

2 esk Hessen-Philipsdahl (6) } Brigadier:
2 esk. Oranje Friesland (5) } Baron F. C. van Lynden.
2 esk. Gardes Dragoners (4) }

Infanterie.

1ste bat. Constant, Zwitsers (i₁) } 1e bende; Brigadier:
1 bat. Aylua (h) } Baron Haersolte van Yrst.
1 bat. Eck van Panthaleon (g) }

1) Zie voor Graaf Maurits van Nassau (La Lecq) „Het Staatsche Leger" door F. J. G. Ten Raa en F. de Bas, Deel III, blz. 317.

nader Campement zullen voltooyen het geen in dit onvolmaekt gelaten is, doordien het al te laet jaergety aen hen niet toegelaten heeft, meer te doen dan zy gedaen hebben."

Aldus van 6 tot en met 30 September 1732 in het „Campement by Oosterhout"! 1)

Oosterhout N.Br., Juni 1916.

1) In 't Oud-Archief der gemeente Oosterhout (Afd. B, Reg. 10, blz. 200—211; in afschrift op het Krijgsgesch. Archief, Tijdperk VI, No. 75) berust een zeer merkwaardige „Lijste van Generaels-Persoonen, Brigadiers en verderre Officiers van haer gevolgh gehoorende tot het Campement op de Oosterhoutsche heyde welke sijn geinquantiert geworden ten huysse van Borgers en ingeseetenen der Vrijheyd Oosterhout." Dit document toont duidelijk aan, hoeveel noten de heeren uit die dagen op hun zang hadden en hoezeer de eischen uit 't jaar 1732 verschillen van de rechten, die de officieren thans volgens het K. B. tot uitvoering van de Inkw.wet ten aanzien van hunne kwartiergevers kunnen doen gelden. Als vergoeding voor hunne gastvrijheid vindt men achter vele namen van kwartiergevers opgeteekend: „waarvoor nietwes genooten heeft". Toch schijnen de ingezetenen van 1732 — gelijk hunne nazaten van 1915—'16 — bij de inkwartiering wél gevaren te zijn: „Het Hoofd-quartier (Oosterhout) scheen een kleyn Hof te zijn. alwaer men aen niets gebrek had; en 't Goud was 'er zo overvloedig, dat de inwoonders zig, op 't vertrek van het Leger, bijna van al 't Zilver geld ontbloomt, en met Ducaten, Pistoletten en Guinea's beladen vonden. Alle de Generaels volgden het voorbeeld van den Generael en Chef, in 't ope tafel houden, en onthaelden elkander bij beurten; gedurig daerbij nodigende de aenzienlijke Luyden, die zig onder het groot getal toekijkers bevonden. De kleyne Golf van Oosterhout, en de mond van de rivier de Dongen gaven een fraey gezigt, voornamentlijk 's avonds, wanneer men dezelve bedekt zag met de jachten en andere vaertuygen, die verligt waren, en byna alle van een veld- en krijgs-muzyk weergalmden."

Vele namen van kwartier-gevers uit 't jaar 1732 worden thans nog onder de ingezetenen van Oosterhout aangetroffen.

De Prins van Oranje (latere Stadhouders Wille m IV) was een der weinige officieren van hooger rang, „die alle nachten in zijne Tent achter zijn Regiment slaapt, of schoon Zijn Hooght. een zeer gemakkelijk Quartier bij zijnen Ontfanger tot Oosterhout heeft."

Warmteziekte,

DOOR

A. KITS VAN HEIJNINGEN,

Officier van Gezondheid 2e Kl. O. I. L.

De verschillende diersoorten kan men verdeelen in twee groote groepen t. w. de koudbloedige en de warmbloedige dieren. Bij de koudbloedige dieren verandert de lichaamstemperatuur met die der omgeving. In een warme omgeving zijn die dieren warm, in een koude koud. De warmbloedige dieren bezitten een temperatuur die steeds gelijkmatig op dezelfde hoogte blijft. Dat dit mogelijk is komt doordat de warmbloedige dieren de middelen hebben om automatisch hun lichaam op dezelfde temperatuur te houden.

Als wij een ketel met water op een bepaalde temperatuur willen houden dan plaatsen wij er een vlam onder d. w. z. wij voeren warmte toe en wel juist evenveel als de ketel aan de haar omgevende lucht afstaat. De warmte toevoer en de warmte afvoer moeten dus in evenwicht zijn om den ketel op temperatuur te houden. Hetzelfde geldt voor het dierlijke lichaam en dus ook voor den mensch. Wij moeten dus onderscheiden de warmte toevoer — of bij den mensch liever: de warmte productie — en de warmte afgifte.

De warmtebronnen voor het menschelijke lichaam zijn tot 2 categorieën te brengen t. w. 1. de endogene en 2. de exogene warmtebronnen.

1. De endogene warmte wordt geleverd door de vertering d. i. de verbranding van onze voedingsmiddelen en de functie van de organen (spier, hart, lever etc.). Het verteren der voedingsmiddelen is een verbrandingsproces, een proces dat in wezen dus niet verschilt van het verbranden van hout of steenkolen. De hoeveelheid warmte per dag hierdoor geleverd, is voldoende om 20 L. water tot kookhitte te brengen. Dat de organen niet in staat zijn warmte uit niets te maken spreekt van zelf, zij ontleenen in laatste instantie hun vermogen tot functioneeren en tot de daarmee gepaard gaande warmte ontwikkeling aan het voedsel. Ik heb echter deze twee warmtebronnen daarom afzonderlijk genoemd, omdat de hoeveelheid warmte door het voedsel bij de verteering ontwikkeld, altijd ongeveer gelijk is, terwijl de hoeveelheid warmte door de organen, met name door de spieren, ontwikkeld met behulp van opgespaard reserve-voedsel enorm kan stijgen onafhankelijk van de zoo juist opgenomen hoeveelheid voedsel.

2. De exogene warmte wordt geleverd in de eerste plaats door de zon,

in het koude jaargetijde geholpen door de kachels. Vooral directe bestraling door de zon kan de temperatuur van een bepaald lichaamsdeel enorm doen stijgen. Zoo kan bij directe straling op het hoofd de zonne-steek ontstaan. Ook de lichamen van andere menschen kunnen als exogene warmtebron optreden (b.v. dicht opeen staande troepen).

De warmte afvoer heeft plaats door:

1. geleiding; 2 afvoer; 3. afstraling; 4. verdamping.

1. Geleiding. De lucht met ons lichaam in onmiddellijke beroering krijgt warmte door geleiding, wordt daardoor verdund, stijgt op en wordt vervangen door versche koudere lucht.

2. Afvoer. Deze heeft plaats met de urine, faeces en uitademingslucht. De eerste twee zijn practisch te verwaarloozen. De hoeveelheid warmte door de ademhalingslucht afgevoerd is tamelijk aanzienlijk.

3. Afstraling. De hoeveelheid warmte die een lichaam uitstraalt naar zijn omgeving is recht evenredig met het verschil in temperatuur tusschen de buitenste laag van het lichaam en de omgeving. Brengt men isoleerende lagen aan tusschen het lichaamsoppervlak en de omgeving dan wordt de uitstraling belemmerd. Bij koel weder straalt ons lichaam zooveel warmte uit, dat ons organisme genoodzaakt is de warmte productie te doen stijgen door de spierfunctie aan te zetten (dit gebeurt automatisch zonder ons medeweten), zoo noodig geholpen doordat wij de straling kunstmatig belemmeren door vergrooting van het aantal isoleerende lagen of verhooging der temperatuur van de omgevende lucht. Bij warm weer is de straling verminderd.

4. Verdamping. Als ik een stelsel heb van een bepaalde temperatuur waarin een zekere hoeveelheid water van dezelfde temperatuur wordt omgezet in damp van gelijke temperatuur zal de warmtegraad van dat stelsel dalen. Populair voorgesteld: als iemand zijn vinger nat maakt en in den wind steekt of er tegen blaast dan voelt hij kou aan den vinger, dit komt doordat het waterlaagje op den vinger verdampt. Het warmteverlies per tijdseenheid is evenredig met de hoeveelheid water die per tijdseenheid verdampt en deze hoeveelheid is (bij voldoende voorraad water) weer evenredig met de temperatuur van het stelsel en omgekeerd evenredig met de dampspanning van de lucht. Verdamping van vocht geschiedt in de longen en op de huid. De wanden van de luchtwegen in de longen zijn vochtig en staan dat vocht af aan de er langs strijkende lucht. De zweetklieren scheiden onder bepaalde omstandigheden vocht af op de huid dat in de lucht verdampt en daardoor de huid afkoelt.

Wij onderscheiden bij de warmte regulatie van ons lichaam twee soorten t. w. een chemische en een physische regulatie. Tot $\pm 20^{\circ}$ C. buitenlucht wordt de temperatuur van ons lichaam bij normale beweging geregeld langs den chemischen weg. Door middel van een bepaald soort van zenuwen krijgt ons centraal zenuwstelsel berichten hoe de temperatuur der buitenlucht is. Is die temperatuur beneden $\pm 20^{\circ}$ dan wordt door ons centraal zenuwstelsel gezorgd dat de functie van ver-

schillende organen v.n.l. van de spieren vergroot wordt. Door deze vermeerderde functie wordt de warmte productie vergroot door de omzettingen van het reservevoedsel. Is de temperatuur van de buitenlucht boven 20° dan treedt de fysische regulatie in werking. De functie der organen is tot een minimum gereduceerd d. w. z. de warmte ontwikkeling is zoo gering mogelijk. Wordt nu toch onze lichaams-temperatuur te hoog dan moet ons lichaam den warmte afvoer gaan vergrooten. Dit kan uitsluitend langs fysischen weg gebeuren en wel door vergroting van de straling en de verdamping.

De straling kan vergroot worden door het verschil in temperatuur van de huid en de lucht te vergrooten en wel door de huidtemperatuur te verhoogen. Ons lichaam beschikt over een bloedvaatstelsel, bestaande uit enkele groote, vele kleinere en ontelbaar veel kleinste bloedvaten. Die kleinste bloedvaten, haarvaten geheeten omdat ze nog veel dunner zijn dan het fijnste haar, zijn door ons heele lichaam verspreid, ook in de huid. Door die vaatjes stroomt het bloed uit het binnenste van ons lichaam en verwarmt dus de huid die deze warmte weer afstaat aan de buitenlucht. Nu is ons centraal zenuwstelsel in staat de hoeveelheid bloed die door die haarvaatjes stroomt te regelen. Bij warm weer, als de straling vergroot moet worden, laat het zenuwstelsel veel bloed door die haarvaatjes stroomen, de huid wordt dan rood en warm en straalt veel warmte uit. Hierdoor daalt de temperatuur van ons bloed en daarmee de temperatuur van ons heele lichaam.

De verdamping kan vermeerderd worden door de aanzetting van de zweetsecretie. Deze vermeerderde functie treedt ipso facto op door den bloedstoevoer en kan bovendien geregeld worden door ons centraal zenuwstelsel. De zweetklieren scheiden in hoofdzaak water af met enkele zouten daarin opgelost. Dit water komt tot verdamping en onttrekt op die wijze zooals wij boven gezien hebben warmte aan de huid en daardoor aan het lichaam.

Tot goed begrip wil ik er aan herinneren dat de vermeerderde toevoer van bloed naar de huid en de vergroote zweetsecretie buiten onzen wil omgaan.

Stoornis in de warmteregulatie zal optreden als de warmteproductie wordt vergroot of als de afvoer wordt verminderd.

Wij hebben gezien dat de warmte geleverd wordt door voedsel en spierarbeid. Vermeerdering der warmte zal dus optreden als de spierarbeid wordt vermeerderd. In September 1885 bij een temperatuur van 20° C. nam Hiller aan het einde van een militairen marsch rectaal de temperatuur op bij 8 infanteristen. De mannen vertoonden temperaturen tot 39.2 . Bij menschen wier warmteregulatie normaal functioneert is de temperatuur binnen 20–35 min. weer normaal (36.7). Hieruit blijkt dus dat bij een man van 70 K.G. het temperatuursevenwicht, ondanks allen afvoer, 2.5° verhoogd was. Door de verdamping van het geproduceerde zweet (ongeveer 2 L.) is ruim 1000 Cal aan het lichaam onttrokken, dus zonder de regelende werking van de transpiratie zouden

die mannen een lichaamstemperatuur hebben gekregen van $\pm 52^\circ$. Ik laat nu nog de andere wijzen waarop ook warmte is afgevoerd buiten beschouwing, want het blijkt reeds duidelijk genoeg welke ontzagelijke massa's warmte door de spieren geproduceerd worden en dus door de warmteregulatie moeten worden afgevoerd. Hoe zwaarder de man bepakt is, des te grooter is de krachtsinspanning, die van hem geëischt wordt. Het is daarom gewenscht om op warme dagen steeds de beschikking te hebben over middelen om de bepakking van die manschappen te vervoeren, die last krijgen van de warmte en op excessief warme dagen den ransel thuis te laten als men meent den troep nadeel te doen, door de oefening op zoo'n dag af te gelasten.

Bij een luchttemperatuur van $12-14^\circ$ bleek een bepakking van 22 K.G. de lichaamstemperatuur enkele tienden van een graad te verhoogen; 27 K.G. verhoogde de temperatuur tot 37.9 en 31 K.G. tot $38-39.2^\circ$. Deze temperatuursstijgingen treden bij warm weer reeds bij 21 K.G. belasting op.

De twee belangrijkste manieren waarop de warmte-afvoer plaats heeft zijn de afstraling en de verdamping.

Vermindering der afstraling treedt op als het verschil in temperatuur van de lucht en huid geringer wordt. Deze luchttemperatuur kan verhoogd zijn, algemeen en lokaal. Algemeen is die temperatuur verhoogd bij warm weer en lokaal als de luchtlaag waarin de man zijn warmte moet afstralen te weinig geventileerd wordt (b.v. in een colonne met vieren marcheerend of indien ondoelmatige kleeding een isoleerende laag vormt). Men zal verstandig doen op dagen van warm weer de troep aan weerszijden van den weg te doen loopen, den halskraag te laten losmaken, evenzoo de bovenste knopen van de jas, nog beter de mannen in de linnen werkkleding te laten uitrukken, zelfs bij groote oefeningen voor hooge bezoekers! In verband met het opgejaagde stof en de bedorven lucht achter een colonne doet men goed elk uur een andere compagnie of sectie voorop te laten marcheren of wel de onderlinge afstanden zóó te kiezen, dat de lucht door de voorgaande afdeeling verontreinigd, gezuiverd is als de volgende afdeeling passeert. Het is echter niet voldoende dezen afstand aan te geven bij het vertrek, de leider van de marsch oefening behoort ook toe te zien dat zijn bevel opgevolgd wordt 1).

Vermindering der verdamping zal optreden als de luchtlaag waarin het zweet en het vocht der longen moet verdampen, hooger is dan normaal. Mutatis mutandis geldt hiervoor hetzelfde als boven gezegd is voor de afstraling. Daar de verdamping verreweg het grootste deel der geproduceerde warmte afvoert, denke men er aan, dat een vochtige lucht veel en veel meer gevaar oplevert dan een warmere, maar drogere

1) Mais comme nous l'apprend l'expérience journalière, les officiers sont généralement hostiles à ces tolérances, qui donnent à une troupe un aspect peu militaire. En général donc ils n'en permettent l'usage qu'en cas d'extrême nécessité et souvent trop tard (Bonnette, Coup de Chaleur p. 105).

Het komt in dezen aan op den relatieven vochtigheidsgraad en niet op den absolute.

Indien wij een bataljon op een warmen dag met volle bepakking een marsch laten maken kunnen wij wel zeggen dat er een verschuiving zal optreden van het temperatuursevenwicht der manschappen. Toch krijgen niet alle menschen de warmteziekte.

Welke zijn nu de factoren die het ziek worden door de warmte bevorderen?

Deze factoren laten zich niet alle wiskunstig afleiden maar zijn door geduldige en nauwgezette waarneming en na groote ervaring gevonden.

Ten eerste is het niet te ontkennen dat er een constitutioneele factor bestaat. Als men alles zooveel mogelijk gelijk maakt, dan blijkt nog dat enkelen de warmteziekte krijgen waar geen der anderen dergelijke verschijnselen vertoonen of dat enkelen vrij blijven waar bijna alle overigen wel door de warmte bevangen zijn. Wij moeten hier aannemen een aangeboren gevoeligheid of ongevoeligheid van het individu voor de warmte-inwerking. Met dezen factor is alleen in zooverre rekening te houden dat men iemand die bewezen heeft bijzonder gevoelig te zijn voor de warmte-inwerking van oefeningen op warme dagen vrij stelt.

Ten tweede is het wel haast als bewezen aan te nemen dat training een groote mate van weerstandsvermogen geeft tegenover de warmte en wel op twee wijzen:

a. doordat de getrainde, geoefende soldaat met veel minder spierinspanning zijn werk zal verrichten dan de ongeoefende recruit of de niet-meer geoefende soldaat. Acht jonge cavaleristen, 2 maanden in dienst vertoonden na 1 uur rijden verhooging der temperatuur met 1.8° — 2° , verhooging der polsfrequentie van 72 à 78 tot 92 à 102, verhooging der ademfrequentie van 15 à 16 tot 22 à 25; idem bij 4 man van een oude lichte lich. temp. van 36.5 à 36.8 tot 37.5 à 37.7; polsfrequentie van 72 à 76 tot 82 à 90 en ademfrequentie van 15 à 16 tot 18 à 20. Zie hier den invloed der oefening.

b. doordat het mogelijk is dat ons organisme zich aanpast aan de hogere eischen die er aan gesteld worden, eensdeels door een doelmatiger functie van de warmteregulatie, anderdeels door een gewening aan de inwerking van hooge temperaturen. Bij het maken van vermoeiende marschen of oefeningen zal men dus weinig of niet-geoefende manschappen thuis laten. Indien men op een warmen dag een oefening houdt, terwijl een reeks koele dagen voorafgegaan is bedenke men, dat men reeds weer werkt met aan de hitte ontwende troepen (die overigens wel getraind zijn).

Naast deze beide factoren die de warmteziekte bevorderen, zijn er nog enkele andere. Ik wil echter tot goed begrip eerst mededeelen wat eigenlijk de warmteziekte is. De warmteziekte is een complex van ziekteverschijnselen waarvan de oorzaak gezocht moet worden in een beschadiging van bepaalde organen door een verhoogden warmtegraad

van het lichaam, samengaande met een bijzondere gevoeligheid van die organen (v.n.l. hart, ademhaling en centraalzenuwstelsel). De verschijnselen zijn v.n.l. verhoogde temperatuur, snelle pols, stoornissen in de ademhaling en in het centraalzenuwstelsel. Hoe de beschadigingen tot stand komen is vrij wel onverschillig, het zij genoeg dat men de warmte kan opvatten als een vergif.

Een gezond en sterk lichaam is beter tegen dat gif opgewassen dan een lichaam dat een ziekte heeft doorgemaakt, vergiftigd is met alcohol of op andere wijzen verzwakt is. Onder al de invloeden die dus een organisme vatbaarder maken voor het warmtegif behooren de meesten tot het gebied van den geneesheer. Een aantal echter behooren tot het gebied van den troepenofficier, d. w. z. de troepenofficier is de man die in staat is maatregelen te treffen om die invloeden te weren, of zoo gering mogelijk te maken.

De allerbelangrijkste factor die den man gevoelig maakt voor de warmte is de vermoeienis. Men kan haast zeggen dat op onzen breedtegraad de vermoeienis naast de warmte een noodzakelijke factor is, om een man ziek te maken door de warmte. Elke oefening gaat met vermoeidheid gepaard. Daarom wensch ik hier den nadruk er op te leggen dat het de mate van vermoeienis is waaraan de troep in het algemeen en ieder man in het bijzonder wordt blootgesteld die van belang is.

Bij spierwerking ontstaat een stof die te beschouwen is als een product van de spiercellen. Deze stof wordt uit de spieren gespoeld door het bloed, stroomt met het bloed door lever en nieren en wordt daar onschadelijk gemaakt. Het bloed beladen met die stof stroomt echter ook door het centrale zenuwstelsel en het hart en veroorzaakt daar een vergiftiging van de cellen, waardoor deze cellen minder goed kunnen werken. Waren nu die cellen reeds beschadigd doordat het bloed warmer was geworden dan normaal door de groote spierinspanning, dan zullen de vermoeienisstoffen grooteren invloed hebben op die cellen en zal daardoor de vergiftiging in sterkere mate plaats hebben, waardoor dus de gevolgen veel ernstiger zullen zijn.

Omgekeerd zal de warmte die cellen eerder beschadigen als ze verzwakt zijn door een abnormaal groote hoeveelheid vermoeienisstoffen of doordat de stoffen door vorige oefeningen in het bloed gebracht, daar nog in circuleeren en een dus onvoldoende rust de cellen geen gelegenheid heeft gegeven zich te herstellen.

Door welke oorzaken ontstaat de vermoeienis en op welke wijze kunnen wij die oorzaken voorkomen of hun invloed verminderen zonder den dienst te laten ontgaan.

A. De eischen der oefening.

1. *Staan.* De hoeveelheid arbeid, die geleverd wordt door het in de houding staan, is belangrijk. Ieder officier weet dat. Hierbij komt, dat door de voortdurende samentrekking der spieren deze slecht van bloed worden voorzien en dus de vermoeienisstoffen slecht uit de spieren worden weggespoeld waardoor de spieren weer benadeeld worden. Be-

kend is ook punt 86 Veldd. Voorschr. '15 waarbij bepaald is, dat de onderdeelen eener colonne niet vroeger mogen aantreden dan noodig is voor elk harer. Hieruit volgt voor de commandanten, dat zij op het uur dat de troep volgens hun eigen orders aangetreden moet staan, zelf ook gereed moeten zijn. Het moet niet voorkomen dat de troep een kwartier of langer in de houding op den commandant moet staan wachten. Bij staan op de plaats rust is wel de vermoeienis minder maar treedt even goed op, al is het ook na langer tijd.

2. *Marcheeren.* Bij het marcheeren gaat ons lichaam op en neer. De heffing van het lichaam bedraagt per schrede 0.06 M., per K.M. worden ongeveer 1300 stappen gedaan, dus de totale heffing bedraagt ongeveer 78 M p. K.M. Rekenen wij het lichaamsgewicht met belasting. op $70 + 20 = 90$ K.G. dan is de hoeveelheid arbeid $90 \times 78 = 7020$ K.G. M per K.M. Voor een marsch van 30 K.M. wordt dat dus 210.600 K.G. M., plastisch voorgesteld wil dat dus zeggen dat de man tijdens dien marsch, alleen den arbeid berekenende die hij tijdens het marcheeren verricht door bij elken stap zijn lichaam op te heffen, een arbeid levert gelijkstaande met het opheffen van 210.600 L. water tot een hoogte van 1 Meter in 7 uur d. i. 500 L. per minuut. Hierbij komen de verdere bewegingen die de soldaat tijdens een oefening maakt zoodat men in Frankrijk voor den arbeid van een infanterist in het stadium der groote oefeningen zelfs 600 à 700.000 K.G. M. per dag berekent. Deze arbeid is geweldig. Wat wij redelijkerwijs kunnen doen om dezen arbeid te verminderen of den man beter geschikt te maken dien arbeid te volbrengen zijn wij verplicht te doen.

Het belangrijkste hulpmiddel om onze mannen tot zulke praestaties te brengen is de oefening. Het is hier niet de plaats om op de oefening nader in te gaan. Ik wil slechts aanstippen dat deze training groote eischen stelt aan hart en longen, zoodat deze oefeningen met de grootste voorzichtigheid geleerd moeten worden. Ook wil ik er op wijzen dat mannen die een tijdlang met verlof geweest zijn, langen tijd gezeten hebben of die dienst doen als corveeër etc. als minder geoefend moeten worden aangemerkt.

B. *Andere factoren die de vermoeidheid beïnvloeden.*

1. *Tekorte slaap.* In het algemeen wordt $7\frac{1}{2}$ à 8 uur slaap geëischt. Door vroeg opbreken, door te groote hitte op de chambrées waardoor de manschappen te laat inslapen e. d. wordt deze tijd verkort. Het lichaam is nog niet voldoende gerestaureerd en reeds worden nieuwe krachtsinspanningen gevraagd. Wordt dit een tijd lang volgehouden dan treedt een overspanning op waardoor de praestaties van den troep snel dalen.

2. *Excessen in Bacchoet Venere* Door proeven is aange- toond dat de nuttige arbeid die p. tijdseenheid wordt gepraesteerd vermindert is, niet alleen bij chronisch alcoholisme maar ook na het gebruik van enkele borrels. De geestelijke functies zijn belangrijk gedaald. Bovendien zijn de hersencellen beschadigd en staan dus eerder bloot aan

gifwerkingen dan anders. Speciaal de warmte heeft op door alcohol vergiftigde hersencellen een funesten invloed. De excessen in Venere eischen groot energieverbruik en werken dus als vermoeienis veroorzakende momenten.

3. Voetgebreen. Het marcheeren wordt bemoeilijkt door voetgebreen. De hoeveelheid energie door een gezond man gebruikt met 31 K.G. bepakking bedroeg p. K.G. en p. 1000 Meter 506.6 calorieën aan het begin en 518 cal. aan het einde van den marsch; tijdens een ontsteking van een peesscheede bedroegen deze getallen resp. 638.1 en 695.9 calorieën (1000 cal. = 1 Calorie). Gew. man 69 K.G. + bepakking 31 K.G. = 100 K.G. De arbeid voor een marsch van 30 K.M. bedroeg dus in het eerste geval $30 \times 100 \times 512$ cal. = 1.516.000 cal. of 1516 Calorieën, tijdens het voetgebreek $30 \times 100 \times 660$ = 1.980.000 of 1980 Cal. dus een verschil van 480 groote calorieën, d. i. ruim 192.000 K. G. M. d. w. z. die man moet bijna 200.000 L. water meer dan anders opheffen tot 1 M. hoogte.

4. Bepakking. Deze werkt op drie manieren nadeelig.

a. Door de zwaarte, waardoor het te verplaatsen totaal gewicht zoo veel grooter wordt. De vermeerdering bedraagt $\frac{2}{5}$ tot $\frac{1}{4}$ van het lichaamsgewicht, bij kleine menschen zelfs wel de helft.

b. Door de verplaatsing van het zwaartepunt, waardoor de daarvoor in aanmerking komende spieren zich op andere wijze gecoördineerd samentrekken dan normaal het geval is.

c. Door de belemmering der ademhaling. Het gewicht op de schouders en de druk der riemen op de borstkas belemmeren de vrije ademhaling. Hierdoor raakt het bloed op den duur overladen met koolzuur waardoor de functie der hersenen belangrijk beschadigd wordt.

5. De kleeding. Hierover behoef ik niet veel te zeggen. Uit het feit dat den officieren vergund wordt lichtere kleeding te dragen, blijkt reeds dat ook in ons leger erkend wordt dat de bestaande kleeding in den zomer ondoelmatig is. Afgescheiden nog van de gevaren door de dikke kleeding bij warmte, zijn er nog andere hygienische belangen die zich tegen de bestaande kleeding verzetten.

6. Een warme maaltijd midden onder een vermoeienden marsch of oefening levert groote gevaren op. daar heel veel energie van het lichaam gebruikt wordt om de spijzen te verteren. Beter is enkele kleinere maaltijden, bestaande uit brood met spek of worst en koffie met suiker en pas aan het einde van den marsch de groote maaltijd. Is men verplicht den hoofdmaaltijd onder weg te gebruiken dan geve men minstens 1 uur rust na het gebruik v. h. voedsel en make dit den troep bekend opdat de mannen weten waar zij aan toe zijn en zich daarnaar kunnen regelen.

7. Vele officieren meenen dat men onder alle omstandigheden in een stad „in de houding” moet doormarcheeren. Ofschoon dit een zeer goeden indruk maakt is het niet wenschelijk een bezweeten en door en door vermoeiden troep op die wijze te laten marcheeren. Het brengt

namelijk ernstige gevaren mede op warme dagen. De lucht is in de stad bijna altijd veel heeter op zulke dagen dan op het platte land, hierbij komt het surplus aan lichamelijke inspanning door het in de houding marcheeren en het belemmeren der tot nu toe vrijere ventilatie door het „in orde brengen der kleeding” (hetgeen beteekent de jas sluiten, in plaats van onder derg. omstandigheden: de jas openen) en bij den energieken soldaat, die reeds het uiterste vergde van zijn organisme, is de grens overschreden en hij stort neer.

8. Komt de troep in kwartier dan is het wenschelijk dat van te voren alles geregeld is zoodat de troep reeds tijdens den marsch de bevelen heeft ontvangen die noodig zijn en dus regelrecht naar de resp. kwartieren c. q. de chambrées kan doormarcheeren. Overigens is dit een blijk van welwillendheid tegenover den troep dat niet alleen tot warme dagen beperkt behoef te blijven.

9. De laatste rust voor het einde van den marsch. Herhaaldelijk zal het voorkomen dat deze een half uur tot 10 minuten voor het eindpunt valt. Het is een fatale gewoonte van enkele officieren om deze laatste rust onder zulke omstandigheden over te slaan. Op koele dagen, na betrekkelijk korte oefeningen, zal de schade aan den troep toegebracht niet zoo heel groot zijn, op warme dagen kan deze schijnbare nietigheid een enkelen soldaat het leven kosten, velen zullen in hun gezondheid benadeeld worden en het praestatievermogen van den geheelen troep zal ernstig geleden hebben. Ik wil er op wijzen dat reeds, zonder dat een enkele soldaat bepaald flauw gevallen is, toch verscheidene belangrijk door de warmte beschadigd kunnen zijn. Op warme dagen waarop geen „Hitzschlag”-geval was voorgekomen kreeg ik toch op mijn middagziekenrapport $\pm \frac{1}{2}$ uur na afloop van de oefening nog 8 à 10 menschen met klachten over hoofdpijn, duizeligheid enz. pols 120—140, temp. 37.1—37.8. Van dezen waren er zelfs den volgenden morgen enkelen nog niet hersteld. Deze 8 à 10 man kwamen voor op een getal van 60 à 70 man der jongste lichter.

Nog 2 punten wil ik bespreken en wel:

1. Waaraan kan de troepenofficier bemerken dat zijn manschappen last hebben van de warmte en

2. Op welke wijze kan men het ontstaan der warmteziekte voorkomen.

ad. 1. Ik wil slechts de symptomen opsommen:

De opgewekte stemming is verdwenen, de manschappen praten en lachen niet meer; de houding van velen is voorover gebogen, het hoofd is in de schouders gezakt. De ransel wordt door schokken met de schouders telkens omhoog gehaald om de riemen over de borst lossen en daardoor de ademhaling vrijer te maken. De mannen moeten denken bij het loopen, hun gang wordt onzeker, van sommigen zelfs slingerend, zij gaan mopperen en klagen over den ransel, deze benauwt hen. Nu worstelt de troep met de warmte. Het is hoog tijd om maatregelen te treffen om gevallen van warmteberoerte te voorkomen.

Het praestatievermogen van den troep is reeds belangrijk beschadigd.

ad. 2. De maatregelen ter voorkoming der warmteziekte kan men splitsen in twee soorten: α . die welke voor den geheelen troep gelden: algemeene maatregelen; β . die welke door de zorg voor elk individu geboden zijn: persoonlijke voorzorgsmaatregelen.

α . De algemeene voorzorgsmaatregelen.

a. Het uur van den afmarsch moet liefst zoo gekozen worden, dat de troep niet op het warmste deel van den dag behoeft te oefenen. Zware oefeningen moeten op warme dagen evengoed als op regendagen worden afgelast. Van 258 gevallen van warmteziekte kwamen 64 gevallen voor tusschen 11 en 12, 48 tusschen 12 en 1, 58 vóór 11 uur en 84 na 1 uur 's middags en 204 gevallen tusschen 10 en 3 uur. Men zij echter op zijn hoede door vroeg op te breken den slaap in te korten. Wil men om 2 uur 's morgens b.v. vertrekken, dan zorge men ook dat de mannen den vorigen avond om 6 uur op hun stroozak worden gedirigeerd en daarop blijven.

b. Voor zoover de kleeding betreft verwijs ik naar hetgeen ik hierover boven reeds mededeelde.

c. De bekapping van den infanterist mag met het gewicht der kleeding niet meer dan 21 K.G. bedragen. Met deze belasting kunnen zelfs op warme dagen normale soldaten 28 K.M. marcheeren.

d. De voorgeschreven rusten moeten stipt worden nagekomen en op warme dagen als een minimum worden beschouwd. Niet in de eerste plaats op den heenweg maar vooral op den terugweg moeten de rusten op den juisten tijd genomen worden, moeten de commⁿ. toezien dat de manschappen er alle voordeel van trekken en zal de commandant zich de vrijheid veroorloven de rusttijden per uur te verlengen of den marschtijd tusschen twee rusten te verkorten. (Ik geloof dat het eerste beter is.) Ook heeft de comm. er op te letten dat het marschtempo niet wordt versneld op den terugweg. Hij laat zoo noodig de uniform losmaken, de troep aan weerszijden van den weg marcheeren en het tempo vertragen. Indien de troep geen voldoende watervoorraad bij zich heeft is het noodzakelijk tijdig personeel vooruit te zenden om water te laten klaarzetten opdat met het minst mogelijke verlies aan tijd allen eenig versch water kunnen bekomen. Een scherp toezicht van officieren en onderofficieren dat ieder der mannen wat krijgt blijkt noodzakelijk. De comm. overtuigt zich herhaaldelijk in welke conditie de troep is, hij gaat na of de colonne onder invloed der warmte ook opvallend langer is geworden of de mannen er opgewekt dan wel bezweet en stomp-zinnig uitzien. Vooral op den terugweg zijn deze voorzorgen van groot belang. Het is noodig de menschen die klagen bij de eerstvolgende rust naar het hoofd der colonne te zenden, liefst de geheele achterste compagnie aan het hoofd te laten marcheeren. Om dit alles te kunnen bewerken moet hij herhaaldelijk den troep laten passeeren, zoowel vlak na als vlak voor een rust.

β . Persoonlijke voorzorgsmaatregelen.

Reeds eerder heb ik er op gewezen dat menschen die korten tijd aan de oefeningen onttrokken zijn geweest, niet meer als getraind mogen worden aangemerkt. Deze menschen zal men dus indien mogelijk op warme dagen liever thuis laten (reservisten, instructeurs, administratief personeel, geëmployeerden, koks, ordonnansen, gestraften, verlofgangers, pas van ziekte herstelden, dronkaards etc.)

Verder behoort de comp.comm. alle soldaten aan wier krachten hij twijfelt aan een speciaal onderzoek te onderwerpen. Hij zal nagaan welk beroep in burger is uitgeoefend, hij zal controleeren wat de man praesenteert en hoe hij op krachtsinspanningen reageert en op welke wijze de man zijn vrijen tijd benut. Twijfelt hij ook dan nog of heeft de comm. reden te vermoeden dat zoo iemand minderwaardig is dan moet de officier van gezondheid het onderzoek aanvullen.

Een belangrijk punt is het waterdrinken. Ik citeer uit Geneesk. voordrachten door Dr. Zeehuizen en Dr. Aldershof. „Op één punt zijn de ervaringen der troepen-commn. niet eensluidend, ja zelfs de meeningen der officieren van gezondheid niet overal dezelfde. Ik bedoel het waterdrinken van den troep. Het is voor mij zelfs de vraag of hiervoor wel algemeene regelen zijn te geven. Als een soldaat zich wel gevoelt bij het telkens gebruiken van water gedurende den marsch dan kan niemand hem bewijzen dat dit een onjuiste ervaring is.” Bonnette schrijft op bladz. 78: „Il est indispensable que les hommes boivent de l'eau pour réparer les pertes sudorales de l'organisme: aussi veiller à ce que leur bidon soit constamment rempli d'eau ou de boisson hygiénique. Boire, c'est en effet, assurer l'action du régulateur thermique. Aux sources et aux fontaines laisser remplir les bidons ou prendre un quart d'eau „à la volée”. Un sous-officier de planton en surveillera l'accès pour éviter les abus, l'ingestion trop abondante d'eau froide, „qui coupe les jambes” et provoque l'indigestion.” — Martineck in het „Lehrbuch der Militärhygiene” zegt onder het hoofdstuk: „Vorbeugende Masznahmen vor Antritt des Marsches”: „Wichtig ist die Sorge für genügendes und einwandfreies Trinkwasser. Die Feldflasche soll mit frischem Wasser, das leicht mit Essig oder Zitronensaft versetzt sein kann, oder nog besser mit wasserverdünntem schwarzen Kaffee oder Tee gefüllt sein. Wenn der Marsch durch wasserarme oder mit nicht einwandfreiem Trinkwasser versehene Gegenden führen soll, ist die Mitnahme des notwendigen Wasservorrats rechtzeitig vorzusehen.” Ik waag mij niet aan een beslissing in dezen en zou de troepen-officieren in overweging willen geven hun persoonlijke ervaring niet als maatstaf aan te leggen bij de eischen die aan den soldaat gesteld moeten worden al was het alleen maar hierom dat de officier met een lichter ransel, met lichtere kleeding naast den troep in de frissche lucht loopende veel minder water noodig heeft dan de soldaat, die onder zeer veel ongunstiger condities den marsch aflegt. Ik wil hiermee niet bepleiten dat de mannen mateloos zouden mogen drinken!

Tot slot een reeks raadgevingen.

1. De marsch of de oefening zij afgeloopen voor de grootste hitte van den dag.
2. Het verkorten van den slaap vermoeit zeer: de mannen moeten tenminste gedurende 7 uur kunnen slapen. Een enkele uitzondering is geoorloofd.
3. Bij groote warmte ook op beschaduwde straatwegen met tweeën aan weerszijden van den weg marcheeren. Vooral mulle zandwegen zijn te vermijden, dit te meer indien ze onbeschaduwd zijn.
4. Is het noodzakelijk met vieren te marcheeren dan de mannen precies op hun voorman laten richten en evenzoo precies naar links of rechts laten richten. Hierdoor speelt de wind makkelijker door de colonne.
5. Vermoeide, zweetende mannen aan het hoofd der colonne laten marcheeren, elk uur een andere compagnie voorop. De lucht is voor aan de colonne droger en koeler dan aan de staart.
6. Geen zware oefeningen op dagen na feestdagen. Meestal komen op zulke dagen uitspattingen voor.
7. Den mannen matigheid aanbevelen tijdens de rusten. Dronkenschap tusschen oefeningen in voorkomen.
8. Is de hitte intens ($> 25^{\circ}$) of de lucht broeiend dan elke 20 of 25 min. rust en telkens de ransels afhangen.
9. Kragen en bovenste knopen tijdig los laten maken.
10. Liefst in de schaduw rusten. Is rust in de zon noodzakelijk dan de mannen verbieden plat op den grond te gaan liggen. De temperatuur van den bodem kan belangrijk hooger zijn dan van de luchtlaag er vlak boven (verschil $10-20^{\circ}$).
11. Geëmployeerden etc. of achterlaten bij zware oefeningen of regelmatig mee laten doen.
12. Geregeld, doch met mate laten drinken. Bij putten belette men de mannen veel koud water te drinken in het begin van de rust.
13. Een vermoeiden troep niet dwingen in dorp of stad de houding te doen aannemen.
14. Bij thuiskomst snel de troepen naar de kwartieren dirigeeren.
15. Bij teekenen van vermoeidheid een rust nemen en indien mogelijk koffie met veel suiker laten uitdeelen.
16. Bij niet-broeiend weer (d. i. als de relatieve vochtigheidsgraad laag is) is koel $< 20^{\circ}$, warm $20^{\circ}-25^{\circ}$ en zeer warm $> 25^{\circ}$. Verder moet men rekening houden met de sterkte en de richting van den wind en de soort van wegen (bestrate wegen, zandwegen, heide) waarlangs de troep zal marcheeren.

L'Etoile rouge,
Alliance internationale des sociétés pour l'assistance des
animaux sur les champs de bataille,

DOOR

J. M. KNIPSCHEER,

Paardenarts 1e Klasse.

Den 24sten December 1914 werd te Genève de eerste bijeenkomst gehouden van afgevaardigden uit de oorlogvoerende landen met het doel tot de oprichting te geraken van een internationaal verbond tot het verleenen van hulp aan dieren in den oorlog. De zitting had plaats in dezelfde localiteit, de groote zaal van het Atheneum, waar in het jaar 1863 op initiatief van Henri Dunant het internationale verbond „het Roode Kruis” onder het devies „inter arma caritas” werd tot stand gebracht. Tengevolge dier bijeenkomst vormde zich den 22sten Februari 1915 een „comité central”, dat de opdracht had de aangelegenheid verder in studie te nemen en eene tweede internationale bijeenkomst uit te schrijven, welke afgevaardigden van alle landen zou vereenigen.

Het comité central besloot als emblema aan te nemen een roode ster met vijf gelijke stralen of punten op een witten ondergrond, aangevuld met het devies „Inter Arma Misericordia” en als benaming van het verbond het opschrift boven dit artikel geplaatst. Een ontwerp voor de statuten werd in elkaar gezet en een centraal orgaan uitgegeven, getiteld „Bulletin International”, waarin het verslag der werkzaamheden werd opgenomen. Het Bulletin No. 1 werd gezonden aan vereenigingen tot bescherming van dieren in alle landen en ging vergezeld van eene circulaire, waarin het standpunt van het comité werd uiteengezet en de vereenigingen tot krachtige medewerking werden aangezocht. Het comité onderhield eene drukke briefwisseling en zijne oproeping werd allereerst gunstig ontvangen.

Ten einde juiste gegevens te verkrijgen omtrent de veterinaire, zoowel militaire als particuliere, inrichtingen voor zieke paarden aan het gevechtsfront en in de daarachter gelegen legerformaties, besloot het comité central twee zijner leden uit te zenden naar Duitschland en Frankrijk. Professor Noyer uit Bern, luitenant-kolonel, toegevoegd aan den „veterinaire en chef” van het Zwitsersche leger, werd aangevoerd om Frankrijk te bezoeken, terwijl de Zwitsersche ritmeester Egger zijne schreden naar Duitschland richtte.

Beide afgevaardigden brachten over hunne reizen verslagen uit, welke zijn opgenomen in het Bulletin der tweede internationale bijeenkomst. Deze tweede bijeenkomst had plaats den 24sten Juni 1915 en werd 's avonds te voren voorafgegaan door eene schitterende ontvangst van de afgevaardigden en genoodigden in het „Palais Eynard” te Genève, welk gebouw door de stad Genève ter beschikking was gesteld van het comité central de l'Etoile Rouge. Op het gebouw woei de Zwitsersche Bondsvlag en bij den ingang de banier van de Roode Ster, door dameshanden vervaardigd. Tal van afgevaardigden van zoöphile vereenigingen uit alle landen, hooge regeerings- en diplomatieke personen vulden de zalen. Verschillende redevoeringen werden er gehouden, alle getuigende van groote meewarigheid met het lot en het lijden der dieren in den oorlog en betoogende de dringende noodzakelijkheid aan de slachtoffers hulp te verleenen.

In de bijeenkomst op den volgenden dag werden na 'n warme discussie de statuten vastgesteld, waarvan hier eenige artikelen beknopt en vrij worden weergegeven:

Art. 3. De Etoile Rouge stelt zich ten doel om in een internationaal verbond samen te voegen alle vereenigingen, welke opgericht zijn om bijstand te verleenen aan dieren in den oorlog, alsmede alle vereenigingen voor dierenbescherming, welke hare goedkeuring hechten aan de beginselen van de Etoile Rouge, zooals die hierna zijn aangegeven:

„De vereenigingen verbinden zich om, ingeval hun land in den oorlog wordt gewikkeld, naar de mate harer hulpbronnen alle krachten in te spannen tot het verleenen van bijstand aan dieren op het slagveld, alsmede aan die dieren, welke op elke andere wijze door den oorlog te lijden hebben. Met name bevorderen zij de oprichting van veterinaire ambulances, van depots en van stalgelegenheden en het uitzenden van veterinair hulppersoneel, vervoermiddelen voor paarden, heelkundige instrumenten en noodzakelijke geneesmiddelen.

In vreedestijd reeds beramen zij middelen om in tijd van oorlog nuttig werkzaam te kunnen zijn. Zij zijn bevoegd en het is plicht om zich aan te sluiten bij menschlievende werken. Zij verleenen hare medewerking bij het optreden van maatschappelijke rampen, welke evenals in oorlog geschikte en georganiseerde hulp vereischen.

In oorlogstijd is het de plicht van het bestuur van het Roode-Sterverbond om in alle neutrale landen de inzameling te organiseeren van gelden en van giften in natura en deze te verdeelen over de oorlogvoerende landen. Het bestuur zal er zich van overtuigen, dat deze gaven nuttig worden besteed ten behoeve van de daartoe aangewezen dieren.

De aangesloten vereenigingen in de neutrale landen zijn eveneens gehouden aan het comité central te doen toekomen hetgeen zij zelve hebben bijeengebracht voor internationale doeleinden.

Art. 8. Het internationaal verbond wordt bestuurd door een comité central, zetelend te Genève en samengesteld uit ten minste 15 leden, benoemd voor den duur van vijf jaren.

Elk land benoemt één of twee afgevaardigden in het comité central.

Art. 9. Het comité zal trachten de erkenning te verkrijgen van de neutraliteit van veterinair personeel en materieel.

Art. 14. Het verbond houdt elk jaar eene internationale bijeenkomst. Deze, uitgeschreven door het comité central, wijst de plaats aan voor de eerstvolgende bijeenkomst.

De afgevaardigden kunnen spreken in hunne eigen landstaal; alle mededeelingen geschieden vervolgens, kort samengevat, in de Fransche taal.

Volgen ten slotte de namen der talrijke onderteekenaars.

Laten wij er nog bijvoegen, dat reeds nu een begin is gemaakt om te trachten te gelegener tijd te komen tot eene diplomatieke bijeenkomst van afgevaardigden van alle regeeringen, daartoe alsdan uit te noodigen door b.v. den Zwitserschen Bondsraad, ten einde eene internationale officieele conventie in het leven te roepen in den geest van de „Conventie van Genève”, ten opzichte van het Roode-Kruis-verbond.

Ten slotte zij onder de aandacht gebracht, dat, zooals trouwens reeds uit de dagbladen is bekend geworden, ook hier te lande eene vereeniging in den geest en in aansluiting met de Internationale Roode Ster in wording is.

Het zal velen bekend zijn, dat de R.S.P.C.A. (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals), de Blue Cross, de Purple Cross en andere Engelsche vereenigingen met vrucht werkzaam zijn op het westelijk oorlogsfront. Zij alle beschikken over enorme fondsen en zijn overgegaan tot het oprichten van ambulances voor zieke en gewonde paarden, het uitzenden van hulppersoneel, materiaal, heelkundige instrumenten en geneesmiddelen.

In Londen werd den 3^{den} Mei l.l. een „badgeday” gehouden voor „our dumb friends”, waarbij op de publieke straat door tal van jonge meisjes, door den verkoop van badges — insignes — gelden werden ingezameld voor hulp aan dieren. Ook feestelijke bijeenkomsten, fancy fairs etc. ten bate van zieke en gewonde dieren en onder bescherming van de hoogste autoriteiten zijn in Engeland geen zeldzaamheid. Zoover zijn wij hier nog niet.

Moge de Nederlandsche Roode Ster er krachtig toe bijdragen de belangstelling in de lijdende dierenwereld te vergrooten, ten einde de lichamelijke en vooral ook de geestelijke nooden der dieren te doen verminderen.

's Gravenhage, Juli 1916.

De Groote Europeesche Krijg

van 1914—1916.

(Afgesloten 25 Juli.)

Wees bij het afsluiten van het vorig verslag niets nog op een begin van het reeds lang door de Entente voor het voorjaar 1916 aangekondigde algemeene offensief, thans zijn successievelijk op alle fronten — de Balkan buiten beschouwing gelaten — de geallieerden tot den aanval overgegaan en zulks met een kracht en eene rustige doelbewustheid, die reeds dadelijk tot voor hen bevredigende resultaten hebben geleid en eenige hoop doen koesteren voor het verkrijgen van een beslissend resultaat.

Of dit algemeene offensief werd ingezet op het tijdstip en op de wijze, waarop de geallieerden zich dat hadden gedacht, is een vraag, die in verband met de omstandigheden, waaronder het begon, naar alle waarschijnlijkheid ontkennend moet worden beantwoord. Een gelijktijdig en verrassend op de drie fronten ingezet krachtig offensief toch, had ongetwijfeld grooter kans op succes gehad, dan het successievelijk op elk der fronten in beweging zetten van de aanvalstroepen.

Waar verder de pers in Frankrijk en Engeland einde Juni nog tot geduld vermaande en het publiek er op voorbereidde, dat wellicht eerst in het voorjaar van 1917 voldoende zwaar geschut en munitie voorhanden zouden zijn om een algemeen offensief te beginnen, en door te zetten totdat de eindbeslissing zou zijn bevochten, ligt de veronderstelling voor de hand, dat het kritieke karakter van den toestand op het Fransche front voor Verdun en op het Italiaansche front bij Asiago het tijdstip van den aanvang van het offensief heeft vervroegd.

Voor Verdun toch zagen wij de Duitschers na vele bloedige offers zich meester maken van het fort Vaux, de versterking Thiaumont en van het dorpje Fleury aan den bovenloop van een riviertje, door welks dal een aanval op de stad Verdun ten zeerste wordt begunstigd. In Italië gelukte het den Oostenrijkers na het op 15 Mei aangevangen offensief de Italianen achtereenvolgens terug te dringen uit de stellingen op: M^{te} Salubio, Armenterra, Cima Manderiolo, Cima Vezzena, Campolongo, M^{te} Verena, Tonezza, Campomolon, Torrarò, Tormeno, Col Santo, M^{te} Maggio, Coston, Majo, Zugna Torta, en de dorpen Chiesa, Posina, Fucine, M^{te} Cimone, Casarotto, Arsiero, Asiago, M^{te} Cengio, M^{te} Panoccio, Busibollo, Lemerle, Sisemol, Baldo, Meletta di Gallio, Meletta, Castelgomberti, M^{te} Tiara te bezetten.

Geen wonder, dat men zich in Frankrijk reeds ernstig begon bezig

te houden met de vraag, hoe de publieke opinie gerust te stellen voor de te verwachten gevolgen, indien Verdun mocht komen te vallen en dat in Italië de pers met klem de wenschelijkheid begon te betoogen door een offensief op één der andere fronten het Italiaansche leger eenige lucht te verschaffen.

Aan dezen wensch werd voldaan door het met schitterend succes in de eerste week van Juni door Rusland tusschen den middenloop van de Styr en de Roemeensche grens opgevatte offensief, waarbij het Oostenrijk-Hongaarsche leger onder Pflanze—Baltin na eene nederlaag bij Olyka onder zware verliezen aan menschen en materiaal zich successievelijk teruggeworpen zag over de Styr, de Ikwa en de Dnjester naar den voet der Karpathen.

Alras verminderde nu de druk op het Italiaansche front zoodanig, dat kon worden overgegaan tot herovering van het door de Oostenrijkers gewonnen terrein. In hoeverre dit tot dusverre is gelukt, zullen wij hieronder zien bij de meer gedetailleerde behandeling der gebeurtenissen op elk der oorlogsfronten.

In Frankrijk bleven intusschen de Duitschers met onverminderde hevigheid hun aanvallen op Verdun voortzetten en al werden de kleine terreinwinsten, die zij daarbij wisten te behalen, telkenmale weer grootendeels geneutraliseerd door Fransche tegenaanvallen, de eindresultante bleef in het voordeel der aanvallers. Geen wonder, dat zij die, en o. i. terecht, alleen heil verwachten van een gelijktijdig offensief der entente-legers op alle fronten, met ongeduld het moment te gemoet zagen, dat ook in Frankrijk de ure van den reeds zoolang en met zoo veel zorg voorbereiden aanval zou slaan. Eindelijk begin Juli brak dat oogenblik aan en na eene allerhevigste beschieting van het Deutsche front tusschen La Bassée en de Somme gelukte het den Franschen en Engelschen op 1 Juli en volgende dagen de Duitschers op beide oevers der Somme een belangrijk eind achteruit te werpen. Een beslissend resultaat werd daar weliswaar nog niet verkregen, maar de rustige zekerheid, waarmede de entente-legers methodisch en zonder overhaasting hun slagen toebrengen wettigen de meening, dat men hier nog aan het begin is.

Gaan wij thans meer in bijzonderheden na, welke gebeurtenissen sedert de afsluiting van het vorige verslag op de verschillende fronten hebben plaats gegrepen.

HET WESTFRONT.

Na meerdere vruchteloze aanvallen gelukt het den Duitschers op den W. Maasoever op 30 Mei van uit het Bois des Caurettes tusschen Cumières en hoogte 295 (op den Mort Homme) de Franschen terug te dringen tot bezuiden den weg Cumières—Béthincourt. Op den 1sten Juni bezetten zij, ondanks de heftige Fransche tegenaanvallen, hoogte 295 op den Mort Homme en den Z.W. uitlooper van die hoogte. Door

een Franschen tegenaanval worden zij denzelfden dag weder van be-
doelden uitlooper verdreven.

Sedert dien, zien wij voortdurende vergeefsche aanvalspogingen van
de Duitschers tegen hoogte 304 en van de Franschen op het Caurettes-
bosch en bewesten den weg Esnes—Béthincourt. Op 15 Juni gelukt
het den Franschen de Duitsche loopgraven op de Z. helling van den
Mort Homme te hernemen. Overigens schier dagelijks op dit frontge-
deelte allerhevigste artillerieduels, afgewisseld met heftige plaatselijke
gevechten, die geen wijziging brengen in de wederzijdsche posities.

Op den rechter-Maasoever zien wij de Duitschers met groote hard-
nekkigheid hunne aanvallen richten op het front-gedeelte Fleury—Chat-
tancourt. Ondanks de schitterende verdediging der Franschen, gelukt
het hun op 7 Juni het fort Vaux te bezetten en op 24 Juni het werk
Thiaumont, een gedeelte van het dorp Fleury en eenig terrein bezuiden
fort Vaux te veroveren. Eindelijk valt op 11 Juli ook de batterij Dam-
loup in handen der Duitschers, en gelukt het hun den volgenden dag
door een aanval van uit Fleury, het dorp Vaux en het Chapitrebosch,
terrein te winnen tot bij Chapelle Ste Fine aan het kruispunt van de
wegen Verdun—Fleury en Verdun—Vaux.

Gelukkig voor de wakkere verdedigers van Verdun treedt na dien
datum, als gevolg der door de Fransch-Engelsche legers bij de Somme
bevochten successen, een merkbare verslapping in in de Duitsche aan-
valspogingen op den rechter Maasoever en gelukt het den Franschen
tusschen 15 en 25 Juli eenig terrein ten W. en ten Z. van Fleury te
heroveren en een Duitsche schans te nemen ten W. van Thiau-
mont.

Op de overige gedeelten van het Westfront kenmerkt zich de geheele
maand Juni door artillerie-duels, mijngevechten en schermutselingen
van verkenningafdeelingen, nu en dan afgewisseld door aanvallen over
en weer op 'grootter schaal, maar geen noemenswaardig resultaat op-
leverende.

Onder die gevechten op grootter schaal verdienen vooral vermelding:

a. in de laatste week van Mei een Duitsche aanval bij de hoeve
Navarin in Champagne en op de Fransche posities bij Seppois in het
dal van de Largue in den Elzas;

b. de gevechten om Ieperen en Hooge tusschen Engelschen en Duit-
schers, waarvan het resultaat is, dat op 7 Juni de Duitschers het geheele
dorp Hooge bezetten en het heuvelterrein tot \pm 3 K.M. Z.O. en Z.
van Ieperen, waaruit zij echter op 13 Juni weder grotendeels worden
teruggedreven;

c. vergeefsche aanvalspogingen der Duitschers op 25 Juni op de
Fransche stellingen in het Save-dal en op het Engelsche front bij Loos
en op 30 Juni op het vooruitspringende gedeelte der Fransche stelling
bij den weg Nieuwpoort—Lombardzijde;

d. eindelijk een met plaatselijk succes bekroonde aanval der Fran-

schen op 29 Juni ten W. van den Mesnilheuvel in de richting van Tahure in Champagne.

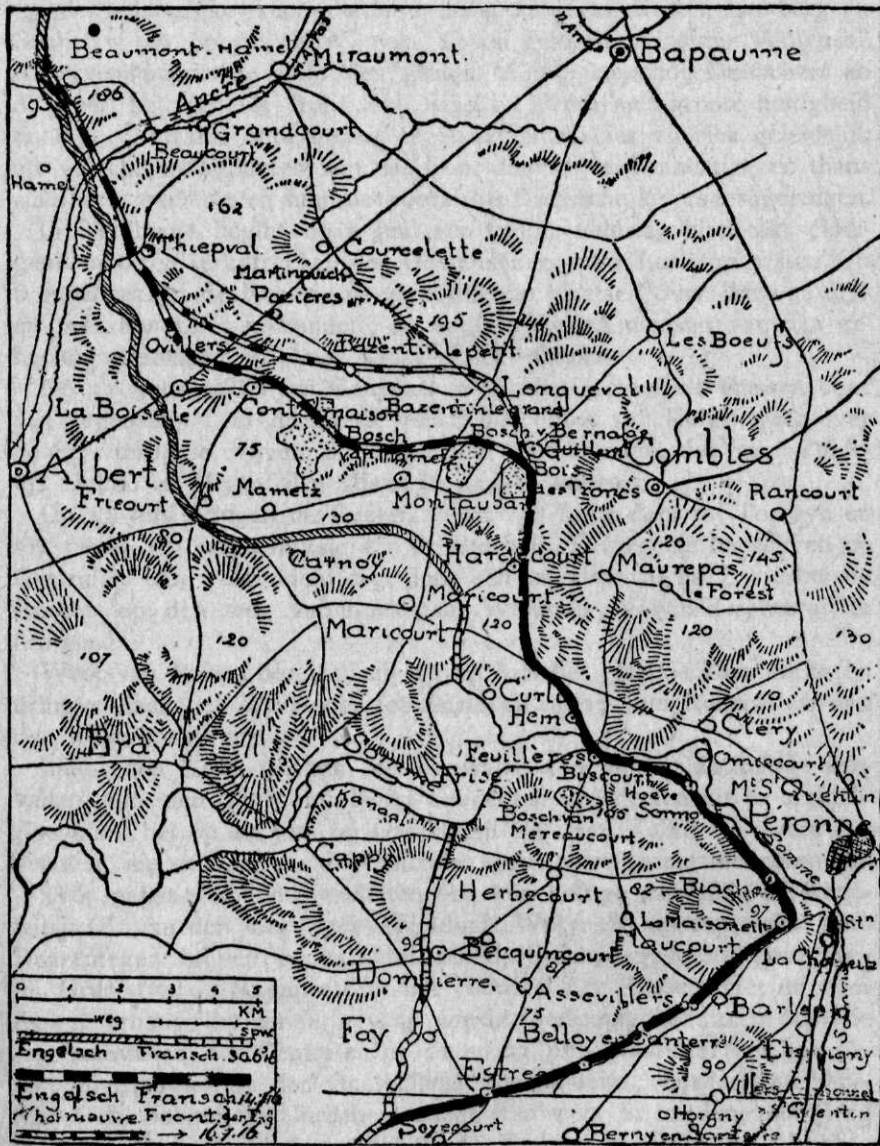
Nadat op het front La Bassée-kanaal—Somme van af 27 Juni het artillerie-vuur een ongekende hevigheid had gekregen en op dat front mijnontploffingen en verkenningsovervechten met gasontwikkeling aan de orde van den dag waren gekomen, had op 1 Juli op beide oevers van de Somme tusschen Gommecourt en Soyecourt een krachtig offensief op groote schaal plaats, waarbij het den geallieerden gelukte den Duitschers tal van versterkte dorpen te ontrukken en zich meester te maken van een aanzienlijk aantal gevangenen en groote hoeveelheden oorlogsmateriaal. Den Franschen gelukte het daarbij zoover door te dringen, dat zij om het verband met de Engelschen, die minder terreinwinst te boeken hadden, niet in gevaar te brengen, genoodzaakt waren hun verdere operatiën aan de Somme op te schorten, totdat het op hun linkervleugel den Engelschen op hun beurt zou zijn gelukt den door de Franschen verkregen voorsprong in te halen. In hoeverre dit gelukt is, moge blijken uit de schets, die de Engelsch-Fransche fronten aangeeft op 30 Juni, 14 Juli en 16 Juli.

Velen zullen van meening zijn, dat een krachtiger doortasten, na een aanvankelijk succes als hier verkregen, grooter kans op beslissende resultaten zou bieden dan het langzame methodische vooruitgaan, dat wij hier zien. Wij kunnen ons echter indenken in den gedachtengang van den generalissimus, die, zuinig moeteende zijn met zijne reserves en wetende met welken gedachten tegenstander hij te doen heeft, niets aan het toeval wil overlaten. In ieder geval past het ons, ons oordeel op te schorten, totdat wij over volledige gegevens zullen beschikken betreffende de overwegingen, die tot deze wijze van opereeren hebben geleid.

Het feit, dat van tevoren werd aangekondigd, dat met de gekozen methode slechts stap voor stap vooruit zou worden gegaan, laat ruimte voor de gedachte, dat dit nieuwe offensief, niet evenals zijne voorgangers, gedoemd is om na telkens kleiner wordende vorderingen te verlopen in een nieuwen loopgraafstrijd.

HET OOSTFRONT.

Viel in het vorige verslag weinig belangrijks te melden van dit front, van het thans te bespreken tijdvak kan dit allerminst worden gezegd. Van af einde Mei heeft zich over het geheele Russische front een strijd ontketend van eene hevigheid, die in de geschiedenis der menschheid hare gelijke niet kent. Na maanden van betrekkelijke rust werden plotseling de Oostenrijk-Hongaarsche legers opgeschrikt door een allerevigst offensief der Russen onder Generaal Broessilof bij Olyka, eindigende met een volslagen nederlaag van eerstgenoemde, die zich met achterlating van talrijke gevangenen en groote hoeveelheden oor-

logsmaterieel achter de Styr moesten terugtrekken. Al spoedig kwamen nu de Russische legers van af de Pripetmoerassen tot aan de Pruth in beweging en teekenden zich de hoofdaanvalsrichtingen als te zijn gericht op de belangrijke knooppunten van spoorwegen Kowel, Lemberg en Stanislaw en op het Z.W. van Kowel gelegen Wladimir Wolynski. Niettegenstaande de hulp der ijlings te hulp komende Duitschers en de over het geheele front van Riga tot Pruth met groote heftigheid door de Centralen ondernomen tegenaanvallen, zien zij zich geleidelijk op verschillende punten van dat front door de overmachtige en thans ruim van artillerie en munitie voorziene Russische legers terugdringen.

In Wolhynië begint op 5 Juni een groote veldslag bij Kolki, eindigend met een terugtrekken der Oostenrijkers naar Luck op 7 Juni. Op 8 Juni trekken de Russen op verschillende plaatsen over Ikwa en Styr en valt hun Luck in handen; op 10 Juni zijn zij meester van den geheelen versterkten driehoek Kolki—Luck—Olyka.

Op 11 Juni gelukt het Generaal v. Linsingen de Russen door een tegenaanval in de streek van Semki (Oost van Kolki) weer over de Styr terug te drijven. Hij kan echter niet beletten, dat meer Zuidelijk Dubno en Mlynof den vijand in handen vallen.

Op 13 Juni dringen de Russen West van Luck door tot Torczyn en tot ten N.W. van Gojitsje aan de Stochod. Tevergeefs beproeven de Centralen den volgenden dag door een tegenaanval bij Zatoertsy de Russen op den weg van Luck naar Wladimir Wolynski achteruit te dringen.

West van Dubno bereiken zij op 14 Juni het plaatsje Demidofka en dringen naar het Z.W. door tot Kozin en op 17 Juni Radziwilow aan den weg naar Brody.

Benoorden Luck trachten de Centralen door herhaalde heftige aanvallen hun den 11^{den} bij Kolki bevochten voordeelen uit te breiden. Zoo komt het op 17 Juni bij Gadomitsji (W. van Kolki) tot zware gevechten, die echter voor de Centralen geen terreinwinst medebrengen.

Even negatief zijn de resultaten van hun heftige aanvallen bij Rogowitsji (Z. van den weg Luck—Wladimir Wolynski) op den 19^{den} Juni. Daarentegen blijven op 21 Juni aan de Stochod gevoerde gevechten bij Gruziatyn en Raymieste in het voordeel der Russen. Het nu voor Kowel ernstig dreigende gevaar wordt voorloopig bezworen door de tegenaanvallen der Centralen op 22 en 23 Juni, waardoor het hun gelukt bij Linewka, op den Oostelijken Stochod-oever, voordeelen te behalen. Ook Sokoul en Gorochow vallen hun weer in handen, terwijl zij op 25 Juni de Russische stellingen bij Torczyn (aan den weg Luck—Wladimir Wolynski) weten binnen te dringen. Op 28 Juni eindelijk vallen Linewka (W. van den Stochod) en de Zuidelijk daarvan liggende Russische stellingen Generaal von Linsingen in handen.

Daarmede nemen de voordeelen der Centralen in Wolhynië echter voorloopig een einde. Op 5 Juli veroveren de Russen West van Kolki de eerste loopgraaflijn bij de Stochod, bevechten voordeelen N. van

Zatoertsy (aan den weg Luck—Wladimir Wolynski) en breken bij Woelka Galoesiskaja (W. van de beneden-Styr) door 3 vijandelijke linies. Op 7 Juli gelukt het hun de Oostenrijkers, die zich met taaie hardnekkigheid N. van Kolki in de bocht van de Styr gedurende vier weken hebben weten staande te houden, tot wijken te noodzaken. Aan de beneden-Styr dringen de Russische legers op 8 Juli door tot in de lijn Gorostok—Station Manewitsji—Okonsk—Zagorovka—Groeziatyn, terwijl Linewka en Griva en op den volgenden dag Goelewitsj en Kosjofka den Oostenrijkers worden ontruikt. Door onmiddellijk ingestelde tegenaanvallen gelukt het in de nu volgende dagen v o n L i n s i n g e n voorloopig verdere vorderingen der Russen aan de Stochod en aan de beneden-Styr te stuiten.

Een gelijk beeld van geleidelijk terugdringen der Centralen door de Russen, niettegenstaande de hier en daar met tijdelijk succes door eerstgenoemde uitgevoerde tegenaanvallen, krijgen wij uit de opsomming der voornaamste gebeurtenissen in Gallicië en Boekowina.

In Gallicië zien wij op:

5 Juni de Russische Z.W.lijke legers op het geheele front tusschen de kniebocht van de Styr en de Proeth aanvallend voorwaarts gaan en na verwoede gevechten de Oostenrijkers verslaan N.W. van Tarnopol;

8 Juni de sterke verdedigingswerken op het front Trybuchowce—Jaslowice (aan de beneden-Strypa) den Russen in handen vallen;

10 Juni zware gevechten N.O. van Tarnopol om de hoogten van Gliadka en Tsebrof (Oost van de Strypa). De Russen bezetten de versterkte stellingen van Live, Buczacz en Sciauka en trekken over de Zlota Lipa;

13 Juni hardnekkige strijd bij de Strypa, N. van Boboelintsze. Het dorp Zawanitza wordt door de Russen genomen. Op den Westelijken Dnjester-oever bezetten de Russen tal van versterkte punten;

14 Juni Hevige, doch vergeefsche Oostenrijksche tegenaanvallen benoorden Buczacz. West van de Strypa bezetten de Russen de hoogten bij Paiworonka en Boboelintsje.

5 Juli de Russen werpen den vijand achteruit op den rechter Dnjester-oever en bezetten een gedeelte van de versterkte stelling van Isakow.

Bothmer trekt van Barysz (10 K.M. bewesten Buczacz terug op Koropiec (\pm 16 K.M. West van en evenwijdig aan de Strypa);

9 Juli het belangrijke kruispunt van wegen Delatyn valt den Russen in handen;

16 Juli wordt de linker-oever van de beneden-Lypa door de Russchen schoongeveegd;

21 Juli nemen aan de Beneden-Lypa de Russen een groot gedeelte der versterkte hoogten bij Beresteczko, welke plaats hun den volgenden dag in handen valt.

In de Boekowina zien wij op:

5 en 6 Juni verwoede gevechten bij Okna, eindigende met een terugtocht der Oostenrijkers;

11 Juni de Oostenrijkers tot den terugtocht gedwongen in een treffen bij Zalesczyki en N.O. van Czernowitz bij Dobronoutz;

14 Juni Czernowitz valt den Russen in handen; Zuid van de Dnjester bezetten zij Snyatin;

15 Juni bereiken de Russen tusschen Proeth en Dnjester de lijn Horodenka—Snyatin;

17 Juni worden de Oostenrijkers, die den Russen op den weg Snyatin—Kolomea het hoofd trachten te bieden, over de Tsernaja geworpen.

21 Juni het Oostenrijksche leger onder Pflanze—Baltin, wordt genoodzaakt zich te splitsen en wijkt deels in de richting van de Roemeensche grens en anderdeels in de richting van de Karpathen;

22 Juni Radautz door de Russen bezet;

23 Juni Russen bezetten Kimpolung;

24 Juni Kutj door de Russen genomen;

25 Juni Oostenrijkers trekken terug op stellingen tusschen Kimpolung en Jakobeny langs de Moldawa en evenwijdig aan de Roemeensche grens en ontruimen de hoogten Z. van Berkometh en Witznitz. West van Sniatyn bezetten de Russen Julikof en Toeloekof;

29 Juni Russen veroveren 3 vijandelijke liniën tusschen Dnjester en Proeth;

30 Juni Russen nemen Kolomea;

5 Juli Mikulicyn (tusschen Delatyn en Korosmezo aan den spoorweg) door de Russen bezet;

Zuid van de Dnjester bij Sadzaawka Oostenrijkers 3 K.M. achteruit geworpen;

7 Juli Vruchteloos heftig offensief der Oostenrijkers bij Kimpolung, eindigend met een nederlaag op 9 Juli;

21 Juli gevechten benoorden Prisloppa;

22 Juli de Russen maken vorderingen bezuiden Delatyn.

In tegenstelling met hetgeen wij op de hiervoor besproken frontgedeelten zien gebeuren, gelukt het den Centralen op het gedeelte tusschen Riga en de Pripet-moerassen, dank zij hun krachtig offensieve verdediging, niet alleen het verdedigingsfront vrijwel ongewijzigd te handhaven, maar zelfs hier en daar eenige plaatselijke voordeelen te behalen. Brandpunten van den strijd zijn op dit frontgedeelte Jacobstadt, Dunaburg, het N. van het Narotsjmeer, Smorgon, Krewo, Baranowitsj en Pinsk.

Van de Duitsche aanvallen noemen wij die bij:

Smorgon op 8, 10, 14 en 21 Juni en op 23 Juli; bij Dunaburg op 6 en 22 Juni, bij Krewo op 10, 12 en 22 Juni en op 10 Juli; op 12 Juni bij Riga, N. van de Tiroelmoerassen, bij Jacobstadt en Z. van het

Driswiaty-meer; bij Baranowitsj op 14 Juni, 3, 4, 5 en 23 Juli; op 22 Juni bij Doebatowka (Z. van het Wisjnewka-meer); op 27 Juni Z. W. van Lipsk en N. W. van het Wygonowskoje-meer op 30 Juni bij het dorp Gensitsji, dat bij verrassing genomen wordt; bij Baranowitsj op 3 en 23 Juli.

Groote bedrijvigheid ontwikkelen van weerszijden de vliegeniers, die op groote schaal belangrijke spoorwegstations, verzamelplaatsen van troepen enz. bombardeeren. Vermelding verdient verder het gebruik van Belgische pantser-auto's, die volgens Russische opgaven bij verscheidene gelegenheden bij den aanval zeer nuttig werk hebben verricht.

HET ZUIDFRONT.

Een korte terreinbeschrijving van het hoofdoperatie-tooneel aan het Zuidfront moge voor een goed begrip der hier sedert medio Mei plaats gehad hebbende gebeurtenissen voorafgaan.

Van Trente stroomt de Etsch in Z.Z.W. richting door de Val Lagarina tot ± 20 K.M. W.N.W. van Verona om daar een scherpe bocht naar het Z.O. te maken. De waterscheiding tusschen de naar beide hier bedoelde hoofdrichtingen der Etsch afloopende zijrivieren en tusschen Etsch en Brenta wordt gevormd door een vanuit de bocht in N.N.O. richting tot eene maximumhoogte van 2341 M. (Ca Dodici ± 8 K.M. bezuiden Borgo) oploopende en daarna naar het Z.O. afloopende bergketen, waarover in hoofdzaak de Oostenrijksch-Italiaansche grens loopt, en welks Noordelijken en Oostelijken voet bespoeld wordt door de van bij Trente naar de Adriatische zee afloopende Brenta-rivier, welks dal (het Suganadal) door een goeden weg gevolgd wordt.

Zowel naar Oostenrijkschen als naar Italiaanschen kant vallen van deze waterscheiding tal van ketens en ruggen af, waartusschen scherp ingesneden bergstroomen. Daarvan noemen wij aan den Oostenrijkschen kant: *a.* de Vall' Arsa, welks dal gevolgd wordt door den verbindingsweg Roverto—Schio—Vicence, die, na de waterscheiding overgegaan te zijn door den Col de Fugasse, aan Italiaansche zijde het dal van de Orolo volgt;

b. de Val Terragnolo, door welks dal loopt de verbindingsweg Roverto—Arsiero—Vicence, die na de waterscheiding door den Col Borcola te zijn overgestoken, aan Italiaansche zijde het dal van de Posina volgt;

c. het dal van de Calliano-rivier, waarlangs de verbindingsweg Calliano—Arsiero opklimt naar de waterscheiding om aan Italiaansche zijde het dal van de Astico te volgen.

Ten slotte verdient vermelding de weg Trente—Asiago, die aan de Zuidzijde van den door ons bedoelde waterscheiding het dal volgt van de Assa, die zich in haar bovenloop met de Galmarara vereenigt.

Beide rivieren stroomen door de hoogvlakte der Sette Comuni, waarin Asiago ligt.

Tusschen Vall' Arsa en V. Terragnolo verheft zich een keten culmineerend in den aan den hoofdwaterscheiding gelegen Me Pasubio, die tevens als knooppunt dient voor de \pm 17 K.M. lange scheidingsketen tusschen Posina- en Leogra-rivier, welks meest Oostelijke, Zuid van Arsiero gelegen, top de Me Pria is (1653 M.). In dezen keten vindt men meer Westelijk den Me Cogolo, die in berichten nog al eens genoemd is.

\pm 2 K.M. Oostelijk van Arsiero vereenigt zich de Astico, na tusschen den Me Cengio en den Me Cimone te zijn doorgebroken, met de Posina, die zijn water verder krijgt uit stroompjes ontspringende op een \pm 20 K.M. lange bergketen, die de hoogvlakte der Sette Comuni aan de Zuidzijde afsluit.

Toen medio Mei het groote Oostenrijksche offensief tegen Italië plaats had, werd opgerukt langs alle hierboven beschreven naar de Italiaansche vlakte voerende wegen; het krachtigst echter in het centrum, terwijl op de vleugels langs Brenta en Etsch slechts naar verhouding zwakke afdeelingen ageerden.

Voor de herhaalde Oostenrijksche aanvallen van uit Serravalle (10 K.M. bezuiden Roveretto), zagen de Italianen zich al spoedig genoodzaakt de Zugna Torta, één der toppen van den scheidingsketen tusschen Vall' Arsa en Terragnolo, te ontruimen en zich terug te trekken op den Coni Zugna en den Me Pasubio.

Den hier geboden tegenstand niet kunnende breken, wendden zich de Oostenrijkers tegen den Col delle Fugazze, wierpen daar de Italianen terug en bereikten zoo den bovenloop van den Leogra.

Aan de Noordelijke helling van den Pasubio wisten de Oostenrijkers verder door het smalle Terragnolo-dal den bovenloop van het Posina-dal te bereiken en naar Arsiero af te dalen. Tegelijkertijd naderden zij deze plaats uit het N. langs het Astico-dal, waarbij hun opmarsch kon worden gesteund door het vuur der forten bij Luserna. De op den Me Maggio, den Me Toraro en den Me Campomolon aanwezige Italianen aan 2 zijden door de Oostenrijkers bedreigd, moesten nu het tusschengelegen gebergte ontruimen. Ook de in de Sette Comuni aanwezige Italiaansche troepen werden door de langs het Astico-dal met zwaar geschut oprukkende Oostenrijkers genoodzaakt te wijken naar de bergketen, welke die hoogvlakte naar het Zuiden afsluit.

Op 24 Juni waren de Oostenrijkers in het bezit van de volgende stellingen: Me Salubio, Armenterra, Ca Manderiolo, Ca Vezzena, Campolongo, Me Verene, Tonezza, Campomolon, Torrarò, Tormeno, Col Santo, Me Maggio, Coston, Majo en Zugna Torta en van de dorpen Chiesa, Posina, Fucine, Me Cimone, Casarotto, Arsiero, Asiago, Me Cengio, Me Panoccio, Busibollo, Lemerle, Sisemol, Baldo, Meletta di Gallio, Meletta, Castelgomberti, Me Tiara en de hoeven Manziello, Cima Dieci, Undici en Dodici.

Naar opgaven van sommige bladen zou dit resultaat zijn bereikt door den inzet van 7 legerkorpsen (18 divisiën), ruim voorzien van veldhouwitsers.

Ware het den Oostenrijkers gelukt deze troepen op sterkte te houden, dan zou het er inderdaad voor de Italianen bedenkelijk zijn gaan uitzien. Het succesvolle optreden der Russen in het Oosten bracht echter redding en toen Generaal Cadorna met zijne legers op 24 Juni zijn tegenoffensief begon, was het den door de geleden en niet aangevulde verliezen sterk verzwakte Oostenrijkers niet mogelijk aan hun élan weerstand te bieden. Op het geheele front tusschen Brenta en Etsch werden de Italianen ten aanval gevoerd en reeds op 29 Juni waren zij weder in het bezit van ondervolgende punten:

in de Vall' Arsa de linie van den Valmorbia en de Zuidelijke hellingen van den Me Spil;

den Pasubio;

Noord van het Posina-dal de Griso, de Zuidelijke helling van den Me Majo, het Zara-dal, de stellingen van den Me dei Calgari en de Sagli Bianchi; om den Me Cimone werd nog hardnekkig gevochten;

in het Sugana-dal de hellingen van den Me Civaron;

in de Sette Comuni het terrein Z.W. van de linie Me Longara—Gallio—Asiago—Censura.

Ook op andere fronten hadden de Italianen successen te boeken en wel: in Karinthië de verovering van de stellingen aan den Boven-But en van den Zellon—Kofel;

aan den boven-Fella het bezetten van Leopoldkirchen en Me Granuda;

in den sector Selz en Monfalcone de vermeestering van hoogte 70, West van den Me Cosich en van hoogte 104 O. van Monfalcone.

Door herhaalde tegenaanvallen wisten de Oostenrijkers nu het tempo van den voortgang der Italianen te matigen, maar zij konden toch niet beletten, dat dezen achtereenvolgens nog in handen vielen:

op 3 Juli de Me Galgari;

op 4 Juli de Me Corno (N.W. van den Pasubio) en de Me Saluggio (aan den boven-Astico);

op 7 Juli den pas di Aguella (N. van Me Chiesa) en den pas van San Giovanni (bovendal Campelle);

op 14 Juli de sterke stellingen Zuid van Corno del Coston en O. van den Borcola-pas (bovenloop Posina-dal);

op 20 Juli de Me Maggio (benoorden Posina-dal);

op 21 Juli de Rollo-pas, den Eiser-top (samenvloeiing Borden- en Bacher-beken) en de Ca Vallone (boven-Piave);

op 22 Juli de stellingen van Catallazza en Colbricon (bovendalen Traviglono en Cosinon in de Dolomieten);

op 23 Juli de Ca Stradone tusschen Cismone en Avisio (N. van Col Bricon) en de stellingen op de N. hellingen van de Ca Bocche;

op 24 Juli de Me Cimone (samenvloeiing Posina en Astico) en kam tusschen Me Chiesa en Me Campigolette.

Ook op het Italiaansche oorlogstoneel zien wij door beide partijen druk gebruik maken van vliegtuigen, zoowel voor verkenningdoeleinden als voor het bombardeeren van belangrijke punten.

DE OVERIGE OPERATIE-TOONELEN.

Zooals uit de vorige verslagen blijkt, heeft het Russisch offensief op het Russisch-Turksche front plaats in ondervolgende richtingen, te beginnen in het Noorden:

a. langs de kust der Zwarte zee in de richting Trebizonde. Hier gelukte het den Russen in het tijdvak 25 Mei—25 Juli, ondanks heftige tegenaanvallen der Turken, door te dringen tot bij Platana. Op 21 Juli vielen hun ook de onmiddellijk West van die plaats gelegen Turksche stellingen in handen;

b. langs het Tsjorok-dal in de richting van Baiboert. Bijzonder hardnekkig is hier gestreden. Benoorden den Tsjorok gelukt het den Turken op 24 Juni ten Zuiden van Ofi en Trebizonde een 2800 M. hoogen bergketen op de Russen te vermeesteren en zich daar tot 18 Juli tegen de hardnekkige aanvallen der Russen te handhaven. Op dien datum moeten zij hun stellingen ontruimen en valt Baiboert den Russen in handen;

c. van uit Olty en Kars in de richting van Erzeroum en Erzindsjan. Ook hier zijn de Turken niet bij machte den voortgang der Russen te stuiten en gelukt het dezen op 23 Juli zich te nestelen achter de rivier Doerkom Dapasi op slechts 15 werst van Erzindsjan, na den Turken een nederlaag te hebben toegebracht;

d. van Erivan over Bajazet langs beide oevers van het meer van Van in de richting van Diabekr. Hier blijft de toestand vrijwel stationair. Een op 10 Juli door de Turken in het Hoinukowa-dal ondernomen aanval wordt door de Russen afgeslagen. Deze bezetten op 15 Juli de Turksche stellingen bij Moesj;

e. van Tabriz Zuidelijk om het Oermiah-meer via Revendusa in de richting van Mosjoul. Nadat het den Russen op 27 Juni gelukt was de Turksche stellingen bij Daneh te vermeesteren en in de volgende dagen door te dringen tot in de omstreken van Revandusa, waardoor zooals wij in het vorig verslag zagen ernstig gevaar begon te ontstaan voor afsnijding van den Bagdadspoorweg bij Mosjoul, worden zij op hun beurt op 24 Juli door de Turken bij laatstgenoemde plaats verslagen en genoodzaakt tot over de Turksch-Perzische grens terug te trekken;

f. van Tabriz via Soedsjboelak naar Bané. Toestand ongewijzigd;

g. van Hamadan via Kars in Chirin in de richting Bagdad. Ook hier zijn de Russen niet fortuinlijk. Na op 5 Juni bij Chanikin in

het voordeel te zijn gebleven op de Turken en deze op 27 Juni te hebben teruggedreven naar Kalaysjahin, worden zij op 11 Juli op hun beurt geslagen bij Seneh en tot den terugtocht op Hamadan genoodzaakt, van waaruit het hun tot dusverre niet gelukte terrein te heroveren.

Van de Engelsche colonne onder bevel van Generaal Lake, die in samenwerking met de Russische troepen, die in de richting van Bagdad ageeren, deze plaats langs den N.O.lijken Tigris-oever tracht te bereiken, valt niets bijzonders te vermelden. Op 15 Juni werden de Engelsche loopgraven vooruitgeschoven tot bij de Turksche stelling van Sannaiyat (O. van Koet el Amara). Verder konden zij tot dusverre, voor zoover bekend is, niet doordringen.

In den Balkan rukte op 27 Mei een \pm 30.000 man sterk Bulgaarsch leger het Grieksch territoir ten N. van Ceres binnen en nam bezit van het fort Rupel en van Demir Hasar, nadat de Grieksche bezettingstroepen zich zonder gevecht hadden teruggetrokken; op 3 Juni d.a.v. werd ook het fort Pheapetin door de Bulgaren bezet, terwijl niet nader bevestigde berichten van 20 Juni melden, dat de Bulgaren ook aan de zijde van Florina en in de richting van Ostrowo Grieksch gebied hadden betreden.

Tegenover de lijdelijke houding hiertegenover door de Grieksche regeering aangenomen, zag zich de Entente genoodzaakt tot repressaillemaatregelen, voornamelijk bestaande in blokkade van de Grieksche havens. Onder den druk van de door de Entente genomen maatregelen besloot de Grieksche regeering tot algeheele demobilisatie.

Dit is van het Balkan-front wel het voornaamste nieuws. In de wederzijdsche troepen-opstellingen kwam overigens geen verandering. De actie bepaalde zich tot beschietingen en patrouillegevechten, voornamelijk in het Vardar-dal en aan de Beneden-Vogusa (Albanië).

Zeer onaangenaam voor Turkije is de medio Juni in West- en Centraal-Arabië uitgebroken opstand onder leiding van den Groot-Sjerif Hoessein Pasja, welke naar gemeld wordt een gevolg is van drastische maatregelen door Enver-Pasja tegen de Arabieren genomen. Ook de Sjütische stammen in de omstreken van Bagdad zouden zijn opgestaan. Tot dusverre vielen den opstandelingen in handen de plaatsen Mekka, Djedda en de stad en fort Kurfuda, terwijl Medina nauw door de opstandelingen is ingesloten.

Ten slotte dient uit dit tijdvak vermelding de zeeslag bij Jutland, de grootste, die in de laatste decennia is geleverd en waarbij zoowel aan de zijde der Duitschers als aan die van de Engelschen zware verliezen aan menschen en materieel werden geleden. Ofschoon er tegenspraak is tusschen de berichten van de betrokken partijen en beide zich de eer der overwinning toekennen, kan wel als vaststaande worden aan-

genomen, dat de Engelschen zwaardere verliezen te boeken hadden dan de Duitschers, doch ten slotte meester bleven van het gevechtsterrein en dat het den Duitschers niet gelukt is de Noordzee voor hunne handelschepen te heropenen.

De zware verliezen van de Engelschen schijnen te wijten te zijn aan het te ver vooruit schuiven van het voorhoede-eskader, waardoor dit niet tijdig door de hoofdmacht onder admiraal Jelliecoe kon worden ondersteund.

D'A.

Militair politiek Maandoverzicht.

(Afgesloten 26 Juli.)

NEDERLAND. Tegenover de propaganda der Belgische annexionisten betoogt professor Steinmetz in de Toekomst, dat het herstel van België in zijn vroegeren staat een gevaar voor Nederland zou wezen en dat het Nederlands plicht is Vlaanderen met volle kracht te steunen door zich er mede te verbinden tot een enkelen Nederduitschen Staat.

Het is altijd verstandig politieke propagandisten met het noodige wantrouwen te volgen, zoolang het positieve bewijs niet geleverd is, dat zij zuiver persoonlijke denkbeelden verkondigen.

De z.g. enquête van de Vaderlandsche Club om na te gaan, in hoeverre er sprake kan zijn van eene geleidelijke verduitsching van de Nederlandsche wetenschap en het Nederlandsche hooger onderwijs was natuurlijk een steen des aanstoots voor hen, die hierin een anti-Duitsche propaganda zien.

De N.R.C. berichtte, dat onze katoenhandel met de neutrale mogelijkheden door Engeland bemoeilijkt zal worden.

Volgens eene overeenkomst met de Vereeniging van Nederlandsche boterfabrikanten zal een gedeelte der landbouwproducten voortaan ook geleverd worden aan Engeland en Frankrijk. Niet onaardig is het bericht voorkomende in de Berlinske Tidende van 3 Juli: „De Engelsche regeering moet niet-officieel hebben geëischt, dat het overschot van de Hollandsche levensmiddelenproductie naar Engeland en zijne geallieerden wordt gezonden. Ook moet Nederland zich verplichten levensmiddelen voor Zwitserland over Frankrijk te verzenden, terwijl verzending naar Luxemburg alleen met Englands toestemming mag geschieden.”

Of Nederland in dezen eisch zal toestemmen acht genoemd blad nog onzeker.

Het Nederlandsche stoomvisschersvaartuig Sch. 103 is zonder waarschuwing door eene Deutsche duikboot in den grond geboord, terwijl een Zeppelin een bom heeft laten vallen vlak naast den Nederlandschen schoener Weldaad. Er worden meer gevallen van gewelddadig optreden gemeld.

De rapporten zijn in handen gesteld van het Departement van Buitenlandsche Zaken.

Verschillende Nederlandsche visschersvaartuigen werden in de afgelopen maand naar Engelsche havens opgebracht. Wanneer ook Nederlandsche visch als contrabande zal worden behandeld, moet deze maat-

regel als eene ernstige bedreiging van onze visscherij en onze rechten op de vrije zee worden beschouwd.

Te Batavia is een comité gevormd, dat zich ten doel stelt de verdediging van Indië te bevorderen. 31 Augustus zal eene groote bijeenkomst worden gehouden.

In navolging van de Leipziger Messe hebben de Maatschappij van Nijverheid, de Vereeniging het Nederlandsch Fabrikaat en de Ned. Vereeniging van Tentoonstellingsbelangen besloten tot de oprichting van de Vereeniging tot het houden van jaarbeurzen in Nederland.

Half Juli is eene Philippijnsche commissie te Batavia aangekomen voor de bestudeering van de ontwikkeling onzer koloniën op landbouwkundig en technisch gebied.

31 Juli zal eene conferentie van neutrale socialistten in 's Gravenhage bijeenkomen.

Een ongewoon groote aanvoer van grondstoffen, die ook voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt, langs de Nederlandsche waterwegen naar België, werd hier te lande in strijd geacht met de Haagsche Conventie. De Frankfurter Zeitung doet, naar aanleiding van de deswege uitgevaardigde Nederlandsche beperkende bepalingen, ten onrechte een beroep op art. 1 en 3 van de Rijnvaart Acte van 1868, volgens welke onbelemmerde doorvoer zou kunnen worden geëischt.

Er worden klachten gepubliceerd over de Deutsche „Zentrale Einkaufs Gesellschaft“. Turkije richtte hiertegenover op eene „Centrale verkoopsmaatschappij“.

BELGIË. De lichter 1917 is opgeroepen.

Als antwoord op den oproep van Nederlandsche hoogleraren tot herstel van België's onafhankelijkheid, publiceerde het Nationaal Vlaamsch Verbond een manifest aan de Neutrale tot herstel der onderdrukte volken i. c. het Vlaamsche.

DUITSCHLAND. In de officieuze Norddeutsche Allgemeine Zeitung werd het verwijt der rechtsche partijen, als zoude de regeering verzuimd hebben aan het volk de groote doelen van den oorlog te wijzen, zeer ongerechtvaardigd geacht. Gewezen werd op de redevoeringen van den Rijkskanselier van 19 Aug. en 9 Dec 1915 en 5 April 1916. Volgens genoemd artikel ligt het in den aard van de zaak en in den plicht van de politieke leiding, in een oorlog van eene coalitie tegen eene andere, het opstellen van concrete vredesvoorwaarden niet afhankelijk te maken van stemmingen en gevoelens, maar alleen van duidelijke overwegingen van werkelijkheidspolitiek.

Conservatieve bladen eischen meer licht over de toekomstplannen der regeering.

De vorming van eene nationale commissie onder prins Wedel, die zich tot taak heeft gesteld om het Duitschê volk op te wekken te

ijveren voor een eervollen vrede, die de toekomst van het Rijk verzekert en waarborgt, zou een gevolg van deze actie zijn. De regeering zou hiermede, door invloedrijke mannen onder hare leiding, eene beperkte bespreking der oorlogsdoeleinden toe willen staan.

8 Juli publiceerde Wolff het memorandum, dat de Duitse regeering 17 Juni 1916 aan de vertegenwoordigers der neutrale staten heeft overhandigd, betreffende een maatregel die met het volkenrecht in strijd wordt geacht en welke door Engeland is genomen tegen neutrale firma's, die handelsbetrekkingen met Duitschland onderhouden.

Dit memorandum richt zich tegen de z.g. zwarte lijst der Engelsche regeering, waardoor onzijdig eigendom wordt aangetast.

De Duitse regeering acht toegeeflijkheid tegenover deze maatregelen, die het particuliere bezit treffen, moeilijk te vereenigen met den geest der ware onzijdigheid en dus van het standpunt van internationaal recht niet geoorloofd.

De eerste handelsonderzeeër Deutschland, door de Amerikaansche regeering als koopvaardijchip erkend, is te Baltimore binnengelopen. De Entente-pers beschouwt het welslagen van dezen tocht als van zeer ondergeschikt belang. De Temps zegt: Elke periscoop kan op een kanonschot rekenen.

De Kreuzzeitung betoogt, dat de vervallenverklaring van het Verdrag van Londen Duitschland het recht geeft den duikbootenoorlog tegen vijandelijke koopvaardijchepen te hervatten.

De Amerikaansche pogingen om ook de Polen van levensmiddelen te voorzien zijn op de voorwaarden door Engeland gesteld afgestuit. De Entente eischte, dat de Duitse waarborgen zouden gelden voor geheel Polen en ging uit van de onderstelling, dat de economische politiek van Oostenrijk-Hongarije onder Duitse controle staat.

De berichten van een geheim verdrag tusschen Duitschland en Oostenrijk-Hongarije worden tegengesproken.

Een wetsontwerp wordt voorbereid voor gedwongen liquidatie van ondernemingen in Duitschland, die nog onder Engelschen invloed staan of baten naar Engeland zenden. Het betreft een vergeldingsmaatregel tegen dergelijke maatregelen in Engeland en zijne koloniën.

Liebknicht is veroordeeld tot 2 $\frac{1}{2}$ jaar tuchthuisstraf en uitzetting uit het leger.

Een Amerikaansch verslag over het leven der Engelsche geïnterneerden in Ruhleben luidt ongunstig.

OOSTENRIJK-HONGARIJE. De Oppositie-leiders in Hongarije zijn door graaf Tisza ontvangen. Dit acht men een teeken van meerdere samenwerking in de binnenlandsche politiek.

Volgens mededeelingen van den Minister van Financiën waren de gemiddelde oorlogskosten per maand voor Hongarije over de afgelopen 23 maanden 450 tot 470 millioen kronen.

Er zijn 25 afgevaardigden uit de onafhankelijkheidspartij getreden.

Zij besloten tot de vorming van eene nieuwe partij, die den ouden naam van onafhankelijkheids- en acht-en-veertiger partij zal behouden. Als president van de nieuwe partij werd graaf Michael Karolyi gekozen. Het programma van de nieuw opgerichte partij bevat de volgende punten: Eene personeele unie met Oostenrijk, een zelfstandig leger, tolgebied en eene zelfstandige circulatiebank, invoering van het algemeen en geheime kiesrecht en reorganisatie van het groot-grondbezit in democratischen geest.

Met betrekking tot den wereldoorlog zegt het programma, dat de partij streeft naar een zoo spoedig mogelijken vrede, waarbij de belangen des lands en de onschendbaarheid van het Hongaarsche grondgebied worden gewaarborgd, daar Hongarije geen belang heeft bij uitbreiding van gebied. Na den oorlog moet voor alle staten bij alle internationale strijdvragen arbitrage verplicht worden gesteld. Met betrekking tot de gehouden vergadering van de nieuwe partij wordt nog gemeld, dat graaf Bathyany daarin heeft medegedeeld, dat in Nov. 1914 op aandringen van Karolyi graaf Apponyi een memorandum heeft geschreven, waarin alle wenschen van de Onafhankelijkheidspartij waren vervat. Dit memorandum is overhandigd aan de kanselarij van het kabinet, doch tot nu toe is daarop geen antwoord ontvangen. De partij wenscht thans de verschillende punten in het kabinet ter sprake te brengen.

Generaal Von Salis Seeuwis, landvoogd in Servië, is van zijn post ontslagen.

ITALIË. Eene motie van vertrouwen in de nieuwe regeering is met 391 tegen 45 stemmen aangenomen.

Voor den duur van den oorlog zijn 2 nieuwe departementen opgericht, n.l. van vervoer en van landbouw. Alle aangelegenheden, de koopvaardij betreffende, zijn bij het eerste departement ondergebracht.

De minister van financiën heeft medegedeeld, dat het dienstjaar 1915—16 aan inkomsten 529 millioen Lire meer opbracht dan verleden jaar. De kosten van de oorlogvoering zijn tot 617 millioen Lire per maand gestegen. De vergoedingen aan families bedroegen in het afgelopen dienstjaar 450 millioen Lire en zijn thans gestegen tot 2 millioen Lire per dag.

Volgens de „Dépêche de Toulouse” treedt de diplomatieke rol van Italië in het Oosten meer en meer op den voorgrond en is de leidende invloed van Italië zoowel te Athene als te Boekarest merkbaar. De vrijheid, waarmede de Italiaansche pers zich kan uiten, wordt door genoemd blad benijd.

Onder den druk der Parijsche Conferentie schijnt het Duitsch-Italiaansch handelsverdrag en de Mei-overeenkomst van 1915 omtrent de wederzijdsche waarborging van particuliere rechten te zijn opgezegd. Volgens Deutsche berichten onttrok Italië zich geheel willekeurig aan zijne verplichtingen door opvordering der Duitsche schepen in Nov.

1915, door stremming van het Duitsche bankcrediet en de verzending van Duitsche handelspapieren. Italië beweert, dat Deutschland steeds moeilijkheden heeft opgeworpen bij het toegestane vertrek van Italianen uit Deutschland en ten slotte verboden heeft om Italiaansche credieten uit te betalen.

Italiaansche bladen schrijven over een aanstaande gemeenschappelijke leening der geallieerden van 20 milliard lire. De leening zal in Amerika geplaatst worden.

FRANKRIJK. Evenals de geheime kamerzitting heeft ook de geheime senaatzitting op 4 Juli de positie van het Kabinet versterkt. Eene motie van vertrouwen is met 251 tegen 6 stemmen onder groote toejuiching aangenomen. In die motie is gewezen op het groote belang van samenwerking van Kamer en Senaat met de parlementaire commissies, wier controle onmisbaar werd geacht. De 97 kamerleden, die tegen de motie van vertrouwen in de Kamer hebben gestemd, hebben zich vereenigd als eene „Union parlementaire d'action nationale”. De samenwerking in deze groep zal niet van veel invloed zijn; het zijn over het algemeen ontevreden en wilden, wier doel het is de regeering omver te werpen.

Ernest Outrey wijst in de „Echo de Paris” wederom op den ongunstigen toestand in Indo-China.

Eene nieuwe Fransche leening van 100 millioen dollars is in Amerika geplaatst.

Fransche bladen maakten melding van onlusten in Marokko.

De Parijsche Kamer van Koophandel heeft haren wensch uitgesproken om de rechten van vreemdelingen aanmerkelijk in te korten.

De Fransche Kamer heeft zich opnieuw beziggehouden met het parlementaire toezicht aan het front. Briand, de minister-president, heeft het standpunt der regeering uiteengezet. Zij kan zich vereenigen met eene broederlijke samenwerking tusschen kamer en regeering, doch niet tusschen kamer en opperbevel.

De Fransche Senaat heeft eene wet aangenomen omtrent de militaire oefening van Fransche jongelingen. Deze maatregel geeft eene groote uitbreiding aan het beginsel van militaire vooroefening op de Fransche scholen.

ENGELAND. In het vorig overzicht kon nog worden gemeld, dat in den boezem van het Kabinet verschil van opvatting was ontstaan over de door Lloyd George ontworpen oplossing der Iersche kwestie.

Lord Selborne trad uit het ministerie, omdat hij er zich niet mede kon vereenigen, de Home-Rule wet nog gedurende den oorlog in toepassing te brengen. Hij voerde als reden aan, dat hij Lloyd George niet als gevolmachtigde der regeering beschouwde, omdat hij zelf in den aanvang onkundig was van de verleende opdracht. Ofschoon men ook een aftreden van meerdere Unionistische leden,

zoals Long, Lansdowne, Robert Cecil en Curzon verwachtte, is het toch niet zoo ver gekomen.

De oneenigheid in het Kabinet vernieuwde de actie tegen de Home-Rule wet, vooral van de Unionisten uit het Zuiden en Westen van Ierland. De definitieve oplossing werd hierdoor verschoven. Lord Lansdowne verklaarde in het Hoogerhuis, dat er geen sprake van regeeringsvoorstellen was voor en aler het Parlement de overtuiging had, dat de regeering tot overeenstemming was gekomen.

De Nationalisten beschouwden dit als eene poging om opnieuw tweedracht te zaaien en de voorloopige goedkeuring der partijen in Ierland ongedaan te maken.

Hierdoor kwam, daar de Ulster partij zelf had toegegeven, de tegenwerking van de Engelsche Unionisten aan den dag, welke tegenzin tengevolge van de Iersche troebelen is vergroot, vooral nu gebleken is, dat tengevolge van het strenge Engelsche militaire bewind vele Ieren, die in Redmond vertrouwen hadden, hem hebben verlaten om zich aan te sluiten bij de onafhankelijkheidspartij. Deze onafhankelijken beschouwen Redmond niet meer als een vertegenwoordiger van het Iersche volk.

Asquith legde 10 Juli in het Lagerhuis eene regeeringsverklaring over Ierland af, die op het volgende neerkwam:

1. De Home-Rule wet zal in werking treden, zoo spoedig mogelijk nadat het Parlement de uitsluiting zal hebben bekrachtigd van de 6 graafschappen Antrim, Armagh, Down, Fermanach, Londonderry en Tyrone en de drie kiesdistricten Belfast, Londonderry en Newry.

2. De voornaamste wijzigingen, die ten opzichte van de bestaande wet zijn ontworpen — behalve die, welke voortvloeien uit de buitensluiting van de 6 graafschappen — zijn twee in getal.

a. Het Iersche Lagerhuis zal voorloopig bestaan uit de personen, die op het oogenblik door dezelfde kiesdistricten gekozen zijn in het Rijksparlement (te Westminster).

b. Het Hof van Appel in Dublin zal bestaan uit rechters, door de Rijksregeering te benoemen.

3. Het Iersche uitvoerend gezag zal zich in geen enkel opzicht kunnen uitbreiden ten koste van de onverdeelde macht en verantwoordelijkheid van het Rijksgezag, in al wat betreft het met succes voortzetten van den oorlog.

4. Het ontwerp, waarin deze voorstellen zijn belichaamd, zal van kracht blijven gedurende den oorlog en nog 12 maanden daarna. Indien op dat tijdstip het Parlement geene nadere en permanente regeling heeft getroffen voor het bestuur van Ierland, zal de duur der tijdelijke regeling bij Koninklijk besluit worden verlengd.

Asquith verklaarde, dat alle ministers bereid waren, de verantwoordelijkheid van deze voorstellen te dragen en beloofde Carson, dat de thans uitgesloten graafschappen zonder rijkswet niet in de algemeene regeling zullen worden opgenomen.

De Unionisten van Zuid- en West-Ierland hadden, ofschoon daarnaar gevraagd, geene tegenvoorstellen kenbaar gemaakt. *Lansdowne*, die feitelijk de vertegenwoordiger der Zuid- en West-Iersche Unionisten is, stelde de uitsluiting der 6 graafschappen als definitief voor en deelde verder mede, dat voor den overgang tot den nieuwen staat van zaken het militair bewind gehandhaafd zou blijven. Deze woorden gaven *John Redmond* wederom aanleiding tot het uitvaardigen van een manifest. Hij had de medewerking der Nationalisten voorwaardelijk toegezegd, wanneer de Home Rule wet eerlijk werd uitgevoerd en de voorgestelde wetswijziging voorloopig zou zijn in afwachting van eene definitieve eindregeling.

Men verlangt spoedige indiening van het wetsontwerp om er over te kunnen oordeelen en te weten, wat de juiste bedoeling der regeering is. De regeering schijnt voornemens in het oorspronkelijk ontwerp van *Lloyd George* twee wijzigingen te willen brengen:

1e. De zes Ulster-graafschappen worden voorgoed van Home Rule uitgesloten, wat zeggen wil dat er eene nieuwe wet zal noodig zijn om ze er onder te brengen.

2e. Wanneer er tijdens den oorlog algemeene verkiezingen plaats vinden, dan zal het aantal Iersche vertegenwoordigers te Westminster gelijk de Home Rule wet voorschrijft, van 104 op 42 verminderd worden.

Het is nog niet bekend of dit op drang van *Lansdowne* is geschied. Wanneer deze wijzigingen worden gehandhaafd is de kans op eene mislukking groot en loopt de positie van het Kabinet gevaar. Voorloopig blijft de in Ierland aanwezige troepenmacht op 40 duizend man gehandhaafd. Het verslag van de commissie over den opstand in Ierland en het rapport van Generaal *Maxwell* zijn gepubliceerd.

Grey is tot pair bevorderd en kan zodoende in het Hoogerhuis de regeering vertegenwoordigen en *Lloyd George* is benoemd tot Minister van Oorlog. *Tennant*, de onderstaatssecretaris van Oorlog is in het Kabinet opgenomen en vervangen door *Derby*.

De Declaratie van Londen is ter ziele. Ofschoon nooit geratificeerd werd bij Kon. Besluit van 20 Aug. 1914 voor den duur van den tegenwoordigen oorlog aan deze declaratie, behoudens enkele wijzigingen, de kracht van een Engelsche wet verleend. Geleidelijk werden de wijzigingsbepalingen echter van meer ingrijpenden aard. Thans geldt alleen het stellig volkenrecht, zooals dat in de bestaande verdragen is vastgelegd.

De twistvraag, of de blokkade al of niet effectief is, treedt meer op den achtergrond. De contrabandelijsten kunnen nu naar willekeur worden aangevuld; de neutrale handel zal den nadeeligen terugslag hiervan wel ondervinden.

De volgende regelen zullen thans worden in acht genomen:

a. Bestemming voor den vijand, die voor de prijsverklaring van artikelen van contrabande noodig is, zal worden verondersteld te bestaan, tot het tegendeel zal zijn aangetoond, indien de goederen gecon-

signeerd zijn aan of voor eene vijandelijke autoriteit of een agent van een vijandelijken staat, of van een persoon in gebied, dat behoort aan of bezet is door den vijand, of aan een persoon, die gedurende de loopende vijandelikheden contrabande goederen heeft geleverd aan eene vijandelijke autoriteit, of aan een agent van een vijandelijken staat of aan een persoon in gebied dat aan den vijand behoort of door den vijand is bezet, of indien de goederen zijn geconsigneerd „aan order” of indien uit de scheepspapieren niet blijkt aan wie de goederen in werkelijkheid geconsigneerd zijn.

b. Het beginsel van de voortgezette reis of eindbestemming, zal zoowel toepasselijk zijn in het geval van contrabande als van blokkade.

c. Een neutraal schip dat contrabande aan boord heeft en waarvan de papieren eene neutrale bestemming aanwijzen, en dat niettegenstaande die aanwijzing van neutrale bestemming, in de papieren aangegeven, naar eene vijandelijke haven gaat, zal blootstaan aan prijsmaking en verbeurdverklaring, indien het voor het eind van haar reis wordt ontmoet.

d. Een schip met contrabande aan boord zal blootstaan aan aanhouding en verbeurdverklaring, indien de contrabande, gerekend hetzij naar waarde, gewicht of volume van de lading, daarvan meer dan de helft uitmaakt.

Duitsche represaillemaatregelen met duikbooten kunnen hiervan weder het gevolg zijn.

Het buiten werking stellen van de Londensche Declaratie ging gepaard met het overhandigen van eene memorie van toelichting aan de onzijdige mogendheden waarin plechtig wordt verklaard, dat de internationale overeenkomsten in acht zullen worden genomen, het leven van non-combattanten zal worden gespaard en dat onzijdig eigendom niet zonder reden zal worden aangetast.

Het Departement van Buitenlandsche Zaken heeft in eene lange memorie als zijne meening te kennen gegeven dat Duitse autoriteiten in België de bevolking dwingen tot werk, dat middellijk of onmiddellijk de vijanden van België steunt.

M. c. Kenna heeft in het Engelsche Lagerhuis medegedeeld dat de oorlogskosten door toevallige omstandigheden tijdelijk tot 6 millioen pd. st. per dag zijn gestegen. Er is opnieuw een crediet aangevraagd van 450 mill. p. st. Het totaal der credieten stijgt daarmee tot 2.832 mill. pd. st. Van 1 April tot 22 Juni werd aan de bondgenooten 457 mill. pd. st. geleend.

Er zijn thans meer dan 4000 fabrieken onder staatstoezicht met de oorlogsindustrie belast.

Van de rechterzijde gaat een drang uit om de rapporten over de operatiën aan de Dardanellen en in Mesopotamië openbaar te maken, waaraan de regeering echter geen gevolg wil geven.

De Engelsche regeering heeft door bemiddeling van de Amerikaansche ambassade eene telegrafische nota aan de Duitse regeering gezonden, waarin er op gewezen wordt, dat het de plicht van de Duitschers is

om, indien zij de gevangenen niet behoorlijk kunnen voeden, hen in vrijheid te stellen.

Roger Casement is ter dood veroordeeld; zijn beroep op het Hoogerhuis is afgewezen. Verzoekschriften worden geteekend om hen te begenadigen.

In Britsch-Indië zijn overeenkomstige bepalingen afgekondigd als in Engeland nopens de liquidatie van vijandelijke firma's.

De Hertog van Devonshire volgt den Hertog van Connaught op als gouverneur-generaal van Canada.

Er gaan in Canada vele stemmen op voor dienstplicht.

RUSLAND. Het Russisch-Japansche verdrag zal wel eene belangrijke concessie zijn en verband houden met den materieelen steun, dien Japan aan Rusland in het laatste jaar bewezen heeft. Het valt niet te ontkennen, dat de kolossale oorlogsleverantie de finantieele positie van Japan versterkt en zijnen invloed vergroot. Verschillende berichten duiden er op, dat ook talrijke Japansche officieren bij de Russische artillerie zijn ingedeeld.

Het verdrag beoogt bevestiging en bescherming van beider belangen in het Oosten en staat feitelijk met een formeel bondgenootschap gelijk. Of zulks op den duur ook in het belang van Engeland zal zijn en of China het gelag niet zal hebben te betalen, zal de toekomst uitwijzen. Zie verder onder Japan.

Russische troepen zijn te Saloniki gemeld.

In Frankrijk hebben Russische troepen in Champagne in de gevechtlinie plaats genomen; nieuwe troepen zijn te Brest aangekomen.

Er is eene democratische boerenpartij onder de Doumaleden opgericht.

Sasonof's aftreden was eene verrassing. Hij is vervangen door den Ministerpresident Sturmer. In de Ententepers, vooral de Engelsche, wordt zijn aftreden betreurd. De juiste reden is nog niet bekend, wellicht staat het in verband met eene minder geslaagde Balkanpolitiek.

Rusland en Zweden hebben eene overeenkomst geteekend aangaande het verkeer over de brug over de Tornea-elf van den Russisch-Zweedschen spoorweg.

DENEMARKEN. Een bericht over nieuwe onderhandelingen voor den verkoop van Deensch West-Indië aan de Vereenigde Staten van N. A. werd door het dagblad Kopenhagen verspreid. 25 Juli werd door Reuter als officieel medegedeeld, dat tot verkoop voor 5 millioen pd. st. was besloten.

ZWEDEN. Zweden heeft een maand van protesten doorleefd. De Zweedsche regeering heeft een protest ingediend bij de Russische regeering tegen het in den grond boren van het Deutsche ss. Gyria op 16 dezer binnen de 3 mijlsgrens der Zweedsche territoriale wateren, bezuiden Bjuroklubb, door een Russisch schip.

De vrijlating van het door eene Duitsche torpedoboot aan de zuidoostkust van Zweden opgebrachte Russische ss. Adams is onmiddellijk geschied, nadat gebleken was, dat het schip binnen de Zweedsche territoriale wateren was opgebracht.

Door officieele rapporten is vastgesteld, dat den 11den Juni de Duitsche stoomschepen Lissabon en Worms door twee Russische torpedobooten ten Oostzuidoosten van het loodsstation Bjuroklubb binnen de driemijlengrens zijn opgebracht. Zoowel de Zweedsche loods als de 24 koppen van de bemanning van de Worms zijn door de Russen vastgehouden. Naar aanleiding hiervan heeft de Zweedsche gezant te St. Petersburg opdracht gekregen tegen deze inbreuk op de neutraliteit te protesteeren.

Uit een ander onderzoek is gebleken, dat het Duitsche stoomschip Ems op 19 Juni in de Zweedsche territoriale wateren door een Engelsche duikboot door beschieting in den grond is geboord. De Zweedsche gezant te Londen heeft daartegen uit naam van zijne regeering een protest ingediend.

Begin October zijn manoeuvres uitgeschreven, waaraan een derde van het leger zal deelnemen.

De regeering heeft bekend gemaakt, dat vreemde oorlogsduikbooten binnen de territoriale wateren zoo noodig door geweld zullen worden verwijderd.

Het geschil over het vasthouden der pakketpost zal na het einde van den oorlog aan internationale arbitrage worden onderworpen.

NOORWEGEN. De Noorsche handel ondervindt veel last van Engelsche zijde. Zuiver Noorsche belangen zouden onder controle staan; de invoer van Amerikaansch meel wordt bemoeilijkt, terwijl Noren, die naar IJsland reizen, zich zouden moeten voorzien van passen, afgegeven door Engelsche consulaire ambtenaren. Ook aan de Noorsche visschervloot zou de eisch zijn gesteld om de geheele vangst voor Engeland beschikbaar te houden, terwijl schepen met zout, benoodigd voor het pekelen van visch, worden opgehouden.

ZWITSERLAND. Sedert eenige maanden is eene beweging op touw gezet tot afschaffing der militaire rechtspraak. De sociaal-democraten hebben meer dan 50.000 handteekeningen verzameld voor eene reuzenpetitie, die den Bondsraad zal aangeboden worden.

De internationale moeilijkheden voor de kleinere staten nemen toe. Terwijl de naar Parijs gezonden afgezanten geene toestemming konden verkrijgen, om de door Duitschers gekochte goederen, die in Zwitserland opgestapeld liggen, uit te voeren, is de Duitsche regeering na indiening van eene nota op korten termijn, tot daden overgegaan en heeft indirect 4 Juli alle zendingen van ijzer en staal verboden.

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat de Zwitsersche regeering door den nood gedwongen aan eene der partijen zal moeten toegeven,

wanneer beide op hun stuk blijven staan. Inmiddels worden de onderhandelingen voortgezet.

De financiële gevolgen voor Zwitserland, wanneer het gedwongen wordt aan de eischen der Entente toe te geven, zijn zeer ernstig. Alleen de prijs der dagelijksche behoefte aan steenkolen, die dan uit Engeland zou moeten komen, zou van 35 fr. per ton tot ca. 250 frs. stijgen.

LUXEMBURG. De Luxemburgsche regeering heeft eenen zaakgelastigde naar Parijs gezonden, om naar aanleiding van aanvallen van vliegers in Luxemburg een vriendschappelijk vertoog tot de Fransche regeering te richten.

SPANJE. Spaansche troepen trachten de Anjera-stammen tusschen Larache en Tetuan tot onderwerping te brengen.

In verband met de spoorwegstaking werd de staat van beleg afgekondigd en het Parlement tijdelijk verdaagd. De staking had een eenigszins revolutionnair karakter gekregen, omdat ook de spoorwegbeambten, die in militairen dienst zijn, weigerden te werken.

Het verloop is voor de regeering bevredigend. De meeste stakers willen eene scheidsrechterlijke uitspraak aanvaarden.

PORTUGAL. Eene Portugeesche divisie van 20.000 man zou na 3 maanden oefening het kamp te Tancos verlaten; eene tweede divisie zou daarop worden gemobiliseerd en 2 maanden later een derde.

Omtrent deelneming van Portugeesche troepen op een der operatietooneelen is echter nog niets bekend.

MONTENEGRO. Berichten over een opstand in Montenegro worden door de Oostenrijkers tegengesproken.

BULGARIJE. De Sobranje heeft eene voorloopige begroting voor drie maanden met bijna algemeene stemmen aangenomen, de oppositie neemt tegenover de regeering eene in alle opzichten welwillende houding aan, zij betuigde hare tevredenheid over de resultaten van Radoslav's politiek.

ROEMENIË. Niettegenstaande het succes der Russen tegenover de Oostenrijkers is de kans, dat Roemenië binnenkort de partij der Entente zal kiezen, klein, daar men algemeen in den lande te zeer voldaan is over de gunstige uitkomsten der handelsovereenkomst met Duitschland. De Kroonraad heeft zich dan ook zeer beslist uitgesproken voor het behoud der volstreckte onzijdigheid; ook is onder leiding van Margiloman, Carp en Badaren eene nieuwe nationale partij opgericht om het kabinet Bratianu krachtig te steunen tegen het drijven van de interventionisten.

Nadat de regeering eene betooging der socialisten te Galatz tegen

de duurte en tegen het gebrek aan levensmiddelen had verboden, is de algemeene staking afgekondigd; de leiders der socialisten leggen er den nadruk op, dat de Roemeensche sociaal-democratie onder geen beding deelneming aan den oorlog wenscht.

De koning en de minister-president zijn inmiddels naar hunne landgoederen vertrokken.

Het verzoek der regeering aan Engeland en Frankrijk om de in de Ententelanden aangekochte munitie door te laten, is geweigerd.

De Ententemogendheden gaven aan Bratianu kennis van hun plan tot het algemeen offensief en deden nogmaals een beroep op de medewerking van Roemenië; de onderhandelingen met de Entente, die in haar laatste nota een dreigenden toon tegen Roemenië aansloeg, worden door den minister-president sleepende gehouden; in elk geval is er geen beslissing te verwachten, voordat de oogst onder dak gebracht is.

Het is gebleken, dat de Russische strijdmacht, die 10 Juni, dadelijk nadat het afwijkend antwoord van Roemenië op de Russische verlokkingen te St. Petersburg ontvangen was, bij Mamornitza ongestoord de Proeth overstak, ten minste twee brigaden sterk was. De conservatieve partij heeft in een manifest gewezen op den ernst van dit voorval, waarbij het lot van Griekenland als afschrikwekkend voorbeeld wordt aangehaald.

GRIEKENLAND. De Grieksche kamer is ontbonden.

De vernederingsen, die Griekenland zich laat welgevallen, nemen nog steeds toe, hetgeen waarschijnlijk bij de aanstaande verkiezingen, die door de Entente geëischt zijn, ten nadeele van de liberale partij zal strekken. Te Athene hadden reeds 12 Juni, na afloop van de militaire feesten in het stadion, geëst-driftige betoogingen voor den koning en vijandige tegen de Entente en tegen Venizelos plaats. Eveneens is de koning gehuldigd bij de wapenschouwing na de manoeuvres bij Athene op 20 Juni. De verkiezingen gaan nu opzettelijk onder de leuze vóór of tegen den oorlog, vóór of tegen Venizelos; zij zullen plaats hebben einde Augustus of begin September; de nieuwe kamer zal dus niet vóór half September kunnen samenkomen Venizelos, wiens overwinning echter lang niet zeker wordt geacht, zal derhalve niet voor einde September de macht kunnen herkrijgen. Voor het midden van October zal dan het Grieksche leger in geen geval weer worden gemobiliseerd.

De Grieksche regeering heeft de voorstellen der Entente tot bespoediging van de demobilisatie aangenomen; deze zal einde Juli zijn afgeloopen; de Grieksche troepen uit Macedonië gaan thans te Saloniki scheep.

De Italiaansche pers eischt, dat Italië nu Griekenland zal dwingen, Epirus geheel te ontruimen.

In vele plaatsen worden door ontslagen soldaten comité's tegen den

oorlog opgericht; botsingen van deze beweging der reservisten met aanhangers der Entente zijn hiervan het gevolg.

V e n i z e l o s heeft naar aanleiding van de aanstaande verkiezingen een manifest gericht tot het Grieksche volk, waarin hij een beknopt overzicht geeft van den huidige politieke toestand in Griekenland en scherpe kritiek uitoefent op de houding der kroon. Hij dringt aan op krachtige bondgenootschappen met Servië en Roemenië en een volgens hem onontbeerlijk bondgenootschap met de Entente-mogendheden.

De Grieksche officieren, die te Saloniki een redacteur hebben aangerand, zijn zwaar gestraft. Volgens sommige berichten hebben zij terecht gestaan voor een gemengden Fransch-Griekschen krijgsraad.

Het postverkeer tusschen Griekenland en Duitschland is thans geheel gestaakt.

Om de Grieksche regeering in de gelegenheid te stellen, in den tijd tot aan den uitslag der verkiezingen in dringende behoeften te voorzien, heeft de Entente er in toegestemd een nieuwen termijn op de Grieksche leening, waarover vroeger onderhandeld is, voor te schieten.

TURKIJE. Tegenover de Reuter-berichten van een grooten opstand der Arabieren onder den Groot-sjerief van Mekka, beweert Wolff, dat de oproerige beweging onder de Arabieren reeds weer grootendeels beteugeld is.

Hoewel een goed voorbereide en krachtig volgehouden opstand in West-Arabië tegen Turkije aan de Turksche regeering groote moeilijkheden zou berokkenen, biedt de bevolking der heilige steden geen elementen voor de vorming eener krijgsmacht; het Sjerifaat van Mekka kan slechts beschikken over eene lijfwacht, eenige huurtroepen en den onzekeren steun van enkele ongedisciplineerde Bedouienstammen.

De invloed van zulk een opstand werkt echter meer op politiek godsdienstig gebied en kan strekken tot ondermijning van het gezag van den sultan van Turkije als geestelijk hoofd der Mohammedanen.

De Turksche regeering heeft door tusschenkomst van de Amerikaanse ambassade te Londen en te Parijs laten protesteeren tegen de voortgezette Engelsche actie tegen het onverdedigde Smyrna en dreigt met maatregelen van weerwraak. Smyrna schijnt door Britsche vliegeraanvallen vrij groote schade te hebben geleden.

Turkije heeft de berichten der Entente over gebrek aan levensmiddelen van de christenbevolking in Syrië zeer stellig doen tegenspreken.

Volgens Turksche berichten heeft Noeri-Bei-Pasja, die de operaties der Ottomaansche vrijwilligers leidt tegen de Italianen in Tripoli en tegen de Engelschen in het Westen van Egypte, aan de Italianen bij Misratta eene zware nederlaag toegebracht.

VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. De president heeft 3 Juni de wet tot versterking van het leger der Unie geteekend. Hierdoor is de sterkte van het leger in vreedstijd op 211.000 man, in

tijd van oorlog op 260.000 man gebracht; de Federalised National Guards, die tegen den wensch van den Senaat behouden zijn, vormen eene reserve van 450 à 460.000 man.

De Amerikaansche pers bevat heftige artikelen tegen het streven van Engeland om den handel met zijne tegenstanders te beletten en dringt aan op intrekking van de lijst van contrabande-artikelen.

Groote ontstemming heerscht ook in sommige kringen over het plaatsen op de zwarte lijst van Amerikaansche firma's door de Engelsche regeering.

Neutrale mogendheden hebben voorgesteld, dat de Vereenigde Staten de leiding zullen nemen bij onderhandelingen over eenigen vorm van samenwerking voor represaillemaatregelen.

Volgens de Neue Züricher Zeitung omvat het nieuwe Amerikaansche vlootprogramma eene versterking der vloot met 50 slagschepen, 4 lichte kruisers, 50 onderzeeboten, 130 watervliegtuigen en talrijke torpedo-
boten.

De Vereenigde Staten wenschen voor 5 mill. Pond Sterling Deensch West-Indië te koopen.

MEXICO. Eene onmiddellijke breuk tusschen de Vereenigde Staten en Mexico is voorkomen door het vrijlaten van de Amerikanen, die bij Carrizal door de Mexicanen waren krijgsgevangen gemaakt.

President Carranza heeft 5 Juli aan minister Lansing eene antwoord-nota doen ter hand stellen. Zij is kort en verzoeningsgezind, verzekert aan de Vereenigde Staten, dat Mexico verlangt tot eene vriendschappelijke schikking der moeilijkheden te komen en belooft alle middelen aan te wenden, om herhaling van het ernstige voorval te voorkomen. Carranza aanvaardt het beginsel van bemiddeling door de voorgestelde vertegenwoordigers van zekere Latijnsche republieken in Amerika; Mexico verwacht van de Vereenigde Staten de mededeeling of zij bereid zijn, deze eveneens te aanvaarden, dan wel of zij de voorkeur geven aan rechtstreeksche onderhandelingen.

De nota bevat geen bepaald antwoord op Lansing's vraaf, of Carranza er op staat, aan generaal Trevino, commandant der der troepen in Chihuahua, opdracht te verstrekken, om Amerikaansche troepen aan te vallen, die zich in andere dan Noordelijke richting verplaatsen.

De regeering der Vereenigde Staten heeft het voorstel van Carranza aangenomen, om de geschillen tusschen de beide staten door directe onderhandelingen op te lossen.

JAPAN. Japan en Rusland hebben een verdrag gesloten, waarbij bepaald is, dat geen der beide landen deel zal uitmaken van eenige schikking of politieke combinatie, die tegen het andere land gericht is. Indien of de historische rechten of de bijzondere belangen in het Verre Oosten van eene der contracteerende partijen, door de andere contrac-

teerende partij erkend, worden bedreigd, zullen Japan en Rusland gezamenlijk overwegen, welke maatregelen moeten worden genomen met het oog op den steun of de hulp, die moet worden verleend ten einde de rechten en belangen te beschermen en te verdedigen.

De positie der beide landen in China tegenover andere buitenlandsche belangen wordt door dit verdrag zeer versterkt.

Volgens de Roeskoje Slowe is behalve dit Russisch-Japansch verdrag nog een protocol onderteekend, dat luidt:

1. De contracteerende partijen zullen samenwerken tot verdediging van hunne bijzondere belangen in China en Siberië, voor het geval eene derde mogendheid zou trachten die belangen te schenden.

2. De onderdanen van de verdragsluitende mogendheden bezitten volkomen vrijheid om te wonen, en om handel en bedrijf uit te oefenen in Siberië en in Japansche en Russische invloedsferen in Mongolië en Mandsjoerije.

3. De scheepvaart op de Soengari, die een privilege is van de Russen, wordt op dezelfde wijze vrijgesteld voor de Japanners.

Aan het protocol is nog eene clause toegevoegd, waarin wordt bepaald, dat de sectie van den Oost-Chineeschen spoorweg tusschen de Soengari en Kwangtsjoeng-Tsoe aan Japan zal worden overgedragen. Hierdoor zal Japan den spoorweg van Soengari naar Wladiwostock beheerschen.

Er wordt bericht, dat er een ministerieele crisis is uitgebroken door de ontslagaanvraag van den minister-president O k o e m a ; dit zou in verband staan met ontstemming in invloedrijke politieke Japansche kringen over het Japansch-Russisch verdrag, waardoor Japan voor de vervulling zijner wenschen in Oost-Azië te veel gebonden zou zijn geworden.

De Japansche scheepvaart maakt zich steeds meer meester van het transport op de Stille Zuidzee; de lagere vrachtprijzen der Japansche scheepvaartmaatschappijen verdrijven de Amerikaansche koopvaardij; groote ergernis vooral heeft in de Vereenigde Staten verwekt de verkoop van de Korea en de Siberia, twee der grootste mailbooten van de Pacific Mail Co, aan de Toys Kisen Kaisha, eene Japansche stoomvaartmaatschappij.

CHINA. De nieuwe president Li-Joean-Hoeng zal het Chineesche parlement, in 1913 naar huis gezonden, weder bijeenroepen; de voorloopige grondwet van Nanking zal weer in werking treden. De president wil alle rangen in China afschaffen; hij zal als permanente ambtswoning in Peking een modern Europeesch huis laten bouwen; de keizerlijke paleizen zullen voorgoed als zoodanig worden gesloten en alleen blijven voortbestaan als nationale musea.

Er is een nieuw kabinet gevormd, dat vertegenwoordigers van alle partijen bevat. De stand der Chineesche geldmiddelen is en blijft hoogst ongunstig en eischt in de eerste plaats dringend voorziening. Inmiddels

heeft Japan voorgesteld de financiën van China te reorganiseeren, waardoor de Japansche invloed nog in sterke mate zou toenemen.

Li-Tingah-Sin, opperbevelhebber der Chineesche vloot heeft, mede namens zijn geheelen staf, onder bedreiging van opstand, sterke pressie uitgeoefend bij de oplossing van de jongste crisis.

De Chineesche regeering heeft de Kwantung, Hunan en Hupek spoorwegmaatschappijen uitgenoodigd onverwijld voorstellen in te dienen, hoe den aanleg van het zuidelijk traject Hankou—Kanton van den grooten Chineeschen centraalspoorweg zooveel mogelijk zal kunnen worden bevorderd. Het traject Hankou—Woetsjong is eerst sedert kort voltooid. Op voorstel van de kamer van koophandel van Tsjifoe heeft de regeering den aanleg van den spoorweg Tsjifoe—Weihsin, die de haven van Tsjifoe in rechtstreeksch verkeer met het door den Sjan-toeng-spoorweg ontsloten gebied brengt, goedgekeurd.

F.

Boekaankondiging.

De oorlog van 1914. Wat het Belgische leger deed voor de verdediging van het land en de eerbiediging zijner onzijdigheid. Verslag van het Opperbevel van het Leger (Tijdperk van den 31sten Juli tot den 31sten December 1914). 's Gravenhage, 1916. W. P. VAN STOCKUM EN ZOON.

Het goed verzorgde werkje is een Vlaamsche vertaling van het reeds vele maanden geleden verschenen „L'action de l'armée belge”. Voor vele lezers van de(n) Militaire(n) Spectator dus reeds geen onbekende meer, geven we niettemin een klein overzicht van strekking en inhoud.

Die strekking is in de eerste plaats om aan te toonen, dat de Belgische Regeering zich bij hare inleidende maatregelen „door geen gevoel van mistrouwen tegenover geen enkele mogendheid” heeft laten leiden. In de tweede plaats moet de korte, sobere beschrijving der gebeurtenissen doen zien, op welke wijze de taak is vervuld geworden, die België in samenwerking met de garandeerende Mogendheden was opgelegd, toen de Duitsche troepen de onzijdigheid van het grondgebied hadden geschonden. „Er zou”, zeide de Regeering na de schending den 4^{den} Augustus in haar oproep aan de Mogendheden, „een beraden „en gemeenschappelijke handeling zijn met het doel aan de krachtmaat- „maatregelen, door Duitschland tegen België aangewend, weerstand te „bieden en tezelfdertijd de handhaving van de onafhankelijkheid en „ongeschondenheid in de toekomst te waarborgen.

„België is gelukkig te kunnen verklaren, dat het de verdediging van „de versterkte plaatsen zal verzekeren.”

Wat den inhoud betreft, zullen wij moeten volstaan met op enkele hoofdzaken de aandacht te vestigen.

Nadat de op 31 Juli 1914 bevolen mobilisatie was voltooid, bleef het Belgische leger in wijdverdeelde opstelling staan. Om de 2e divisie bij Antwerpen en de 6e bij Brussel groepeerden zich de overige als voorhoede-afdeelingen naar alle zijden. De 1e divisie te Gent stond tegenover Engeland, de 3e bij Luik tegenover Duitschland, de 4e bij Namen en de 5e bij Mons stonden met front tegen Frankrijk. Merkwaardigerwijze bleef het Belgische leger in deze verspreide opstelling staan nadat in den avond van 2 Augustus het Duitsche ultimatum was ontvangen. Op deze wijze moge weliswaar het streven krachtig zijn gemanifesteerd geworden om naar alle zijden de neutraliteit te handhaven, niet te ontkennen valt, dat door aldus te handelen een etmaal verloren ging.

Immers eerst in den nacht van den 3^{den} op den 4^{den} Augustus gingen de concentratiebevelen uit, die het leger in de afwachtingsstelling Leuven, Waver, Perwez, Thienen zouden voeren met de 3e divisie te Luik en de 4e te Namen als voorhoeden in de Maasvestingen. Het geheele veldleger was toen 117.000 man sterk. Toen deze opstelling den 6^{den} Aug. was ingenomen, vinden wij de 3e divisie na de hevige gevechten op den 5^{den} Aug. tusschen de forten van Luik geleverd, reeds op den terugmarsch. In den avond van den 6^{den} neemt zij in het front van het verzamelde Belgische leger achter de Geete opstelling.

Het oogenblik om Luik bij te springen, als de mogelijkheid daartoe ooit bestaan heeft, was thans voorbij en niet zonder ontroering denken we bij het lezen van het korte, weinig gedocumenteerde relaas aan de moeilijke uren, die in het Belgische hoofdkwartier moeten zijn doorleefd, toen reeds tijdens den opmarsch van het leger een der peilers van het Belgische vestingstelsel een geheel onvoldoende bescherming bleek te bieden voor de daar geposteerde veldtroepen.

Dertien dagen heeft het Belgische leger achter de Geete zijn stellingen bezet gehouden, aldus de hoofdstad Brussel en den opmarsch der Fransche en Engelsche troepen dekkende. Het voor de Belgen gunstige verloopende gevecht bij Haelen op 12 Augustus was een lichtpunt in die dagen, doch tevens een vingerwijzing van het naderende gevaar. Dan, voor de op geweldige wijze aanzwellende massa's der Duitsche troepen terwijl de kans op krachtige rechtstreeksche ondersteuning door de bondgenooten verkeken was, moest de terugtocht in den vroegen morgen van 19 Augustus worden aanvaard en, ten einde omsingeling te voorkomen, in snelle marschen tot onder de forten van Antwerpen worden voortgezet.

Is werkelijk door het Belgische leger, zooals het rapport doet doorschemeren een beduidende vertraging gebracht in den Duitschen opmarsch, dan wel staan wij hier voor de strategische list, dat om de groote massa's te verbergen, die ten N. van Maas en Sambre ter omsingeling van het front der geallieerden zouden oprukken, de Duitsche vleugel met opzet is teruggehouden? Wij gelooven dit laatste. Zooveel is althans zeker, dat van den marsch der 500.000 man, die in het relaas worden gezegd zich ten Noorden van de Maas te hebben bevonden, in het Engelsche hoofdkwartier eerst op het oogenblik van slaags raken bericht is ingekomen.

Men heeft wel beweerd dat de Belgen beter zouden hebben gedaan hun terugtocht in de richting der Fransche grenzen uit te voeren. Inderdaad hield de Geete stelling meer met een dergelijken terugtocht dan met een op Antwerpen rekening. Ook schuilt in de op blz. 7 en 8 van het relaas ontwikkelde operatieve gedachte iets dat in die richting wijst. Doch ten slotte wordt op blz. 18 zonder voorbehoud gezegd dat „wat het ook kosten moge, het Belgische leger niet het waagstuk mag „loopen zich te laten afsnijden van zijn basis; daar bevinden zich „immers al zijn voorraadmiddelen, schietbehoeften, proviand van allen

„aard; 't is daar dat het Staatsbestuur in de mogelijkheid gesteld moet worden zich terug te trekken.”

Hoe kon ook van de Belgische regeering worden verwacht, dat reeds zoo spoedig na het uitbreken van den krijg gebroken zou worden met de meer dan een halve eeuw verkondigde en in het nationale leven ingewortelde leer, dat in de Centrale Antwerpsche stelling de toevlucht voor het leger zou liggen. Doch weldra zou blijken, dat de moderne gordelvesting evenmin beschutting vermocht te geven. Eerst toen het vestingstelsel geheel te kort was geschoten, bleek dat de verdediging in nieuwe banen moest worden geleid en de aansluiting aan de troepen der geallieerden worden gezocht. De rampspoedige periode uit de geschiedenis van den neutralen Belgischen staat toont aan hoe zwaar de taak is geworden aan neutrale staten in een Europeeschen krijg opgelegd. Door een politiek van volstreekte onzijdigheid gedrongen zich van elke voorbereiding van samenwerking te onthouden, zoolang zij niet in den oorlog worden gesleept, moeten zij niettemin gereed staan een samenwerkend optreden van hun strijdkrachten met een der strijdende machten te improviseeren, ten einde te voorkomen dat zij zonder steun onder de geweldige mokerslagen van een overmacht zullen bezwijken.

Aan werkzaamheid hebben de Belgen, eenmaal in Antwerpen terug, het niet laten ontbreken. Den 20sten Augustus was het leger in Antwerpen vereenigd en reeds den 25sten geschiedde de eerste groote uitval; den 9^{den} door een tweeden gevolgd, terwijl den 22sten zeven vernielings detachementen tegen de verbindingslijnen van den vijand werden uitgezonden. Het korte relaas laat uiteraard niet toe over de wijze van uitvoering een oordeel te vellen; de eraan ten grondslag liggende gedachte was echter alleszins juist.

De belegering begon den 28sten September en reeds den 29sten „lieten de uitwerkingen van het zwaar Duitsch geschut” — aldus het rapport — „geen twijfel meer over het lot, dat aan de versterkingen van Antwerpen voorbehouden was”. Elke vaste grond ging der Belgische legerleiding ontzinken en men denkt met deernis terug aan de smartelijke gevoelens die den jongen Koning moeten hebben vervuld toen de val der vesting zeker en de omsingeling van het leger over Dendermonde steeds dreigender werd,

De terugtocht werd, nadat den 6^{den} October op het geheele Netherfront door vijf Belgische divisien hevig gestreden werd, in den avond van dien dag aangevangen en reeds in den morgen van den 7^{den} stond het Belgische leger op den linker Schelde-oever.

Den 15^{den} October wordt de Yzerlinie bereikt, waar weldra de zwaarste beproeving aan het verzwakte leger zou worden opgelegd, doch waar tevens de glansperiode van zijn optreden begint.

Slechts 82000 man, waaronder 48000 geweerdragenden bereikten de Yzer.

„Onze nationale eer staat op het spel” aldus richtte de koning zich tot het leger.

In den Yser-slag hebben de Belgen die eer hoog gehouden. „De sterkte der infanterie is van 48000 op 32000 man gevallen Meer dan de helft van de artilleriestukken zijn tijdelijk buiten dienst gesteld”. Gaarne besluiten wij dan ook deze korte beschouwingen over het onopgesmukt verhaal van de zware beproevingen, waaraan leger en legerleiding hebben blootgestaan met een

Eere aan de verdedigers van de Yser. T.

„Reisbesluit 1916”, bewerkt door J. L. BROUWER,
Hoofdcornmissies bij het Departement van Water-
staat. *Alphen (Z.-H.)*, 1916. N. SAMSON.

In deze uitgave zijn de bepalingen van het sedert 1 Januari 1916 in werking getreden Koninklijk Besluit van 29 October 1915 (Stsbl. N°. 451) tot regeling van de vergoeding voor reis- en verblijfkosten, wegens reizen voor 's Rijks dienst, door den samensteller, waar noodig, toegelicht aan de hand van het Rapport, uitgebracht door de Commissie tot herziening van de vóór 1 Januari 1916 omtrent dit punt bestaande bepalingen. Eenige tabellen en uitgewerkte modellen, alsmede de, door den Minister van Oorlog, voor de Landmacht gegeven voorschriften tot uitvoering van vermeld Besluit zijn in het werkje opgenomen, waardoor de raadpleging van de bij het doen van dienstreizen te volgen bepalingen wordt vergemakkelijkt.

De samensteller, die zelf lid is geweest van genoemde Commissie, heeft met de toelichting van de bepalingen van het Reisbesluit een zeer nuttig werk verricht. Mitsdien kan het werkje een betrouwbare gids vormen voor burgerlijke en militaire landsdienaren, die de bepalingen hebben toe te passen en te controleeren.

Kennis is Macht. Een bundel verzamelde opstellen door C. KOENRAAD, Middenstands-consulent te Amsterdam. *Purmerend*. J. MUUSSES.

Dit boek is hoofdzakelijk geschreven voor den „Middenstand”, d.w.z. voor hen, die hun bestaan vinden door het uitoefenen eener nering, handwerk of kleine industrie. Aan deze klasse van personen kennis bij te brengen en hen daardoor te helpen aan „macht”, d.w.z. vooruitgang in hunne zaken, is het doel van dit werk. De behandelde onderwerpen zijn die, welke van algemeen belang mogen geacht worden voor personen met een gering inkomen en die van dit inkomen zoo economisch mogelijk wenschen te leven. Vandaar dat bijna de helft van het werk is gewijd aan de coöperatie, zoowel in Nederland als daarbuiten, en waarvan de voordeelen duidelijk worden uiteengezet. Vreemd is het, dat de Nederlandsche wet op de coöperatie (wet van

17 November 1876, Stsbl. N°. 227), tot regeling der coöperatieve vereenigingen, aangevuld bij de wet van 7 Mei 1878 (Stsbl. N°. 41), niet besproken wordt, daar toch de kennis dezer wet voor menig middenstander een dringende eisch is.

De verdere hoofdstukken behandelen onderwerpen van handels-technischen aard, zooals de inschrijving van fabrieks- en handelsmerken (aan de hand der Merkenwet) en verzekering, waarbij dieper op het onderwerp wordt ingegaan en zelfs jurisprudentie wordt aangehaald bij dubieuse artikelen van het Wetboek van Koophandel.

Het geheel vormt eene reeks vlot geschreven opstellen, die, zonder streng wetenschappelijk te zijn, voor menigeen kunnen dienen tot verhooging zijner nuttige kennis.

Ter aankondiging ontvangen.

Thomas Jefferson, 120 jaren geleden over de vrijheid van handel in den oorlog. *Amsterdam*, 1916. A. VERSLUYS.

Over reorganisatie van den Militairen Geneeskundigen Dienst, door Dr. W. F. ENKLAAR. *Epe*, N. V. Stoomdrukkerij v h A. HOOBERG.

Tabel van Lichtingen en Jaarklassen, aangevende het jaar van aanvang en dat van eindiging van den dienstplicht bij de Militie, de Landweer en den Landstorm. *Alphen (Z.-H.)*, 1916. N. SAMSON.

De Inkwartieringswet en hare uitvoeringsvoorschriften voorzien van aanteekeningen. *Alphen (Z.-H.)*, 1916. N. SAMSON.